

X ANYS D'HISTÒRIA ECONÒMICA A LES ILLES BALEARS

GRUP D'ESTUDIS D'HISTÒRIA ECONÒMICA
Presentació d'Eduard Cesari

Edició a cura de Joana Maria Escartín Bisbal

Palma 1998

***X ANYS D'HISTÒRIA ECONÒMICA A LES
ILLES BALEARS***

GRUP D'ESTUDIS D'HISTÒRIA ECONÒMICA
Presentació d'Eduard Cesari

Edició a cura de Joana Maria Escartín Bisbal

Palma 1998

ÍNDEX

PRESENTACIÓ a càrrec d'Eduard Cesari

INTRODUCCIÓ a càrrec de Carles Manera

ACTIVITATS CIENTÍFIQUES DESENVOLUPADES PELS MEMBRES DEL GRUP D'ESTUDIS D'HISTÒRIA ECONÒMICA

1. *Direcció i participació en projectes de recerca*
2. *Organització de seminaris, congressos i jornades*
3. *Participació i assistència a jornades, trobades i congressos científics*
4. *Tesis doctorals i tesis de llicenciatura*
5. *Col·laboracions científiques amb entitats diverses*
6. *Participació en projectes i convenis internacionals*
7. *Sessions públiques del Seminari d'Història Econòmica*
8. *Publicacions*
9. *Altres mèrits*
10. *Experiència de gestió acadèmica*
11. *Grup d'Estudis d'Història Econòmica: informació general*
12. *Estudis d'Història Econòmica: equip i sumaris*
13. *Resums de tesis doctorals recents en Història Econòmica, 1995-1997*

PRESENTACIÓ

Aquestes línies volen ser una breu presentació del recull "X Anys d'Història Econòmica a les Illes Balears" preparat pel Grup d'Estudis d'Història Econòmica de la UIB. Aquesta tasca de presentació és ben agradable de fer quan, com en aquest cas, el conjunt de la feina feta és prou important. Els diferents aspectes de les activitats presentades, com ara la direcció i participació en projectes de recerca, la formació d'investigadors, les publicacions, etc. deixen ben clar que hi ha una tradició en l'activitat investigadora del grup. Volem destacar aquest fet ja que l'ingredient de la tradició és essencial per assolir una recerca de qualitat.

A més a més convé també remarcar que, per a molts grups de recerca, aquest treball hauria de ser un exemple a seguir, tant pel que fa a la feina feta com per l'esforç de fer-ne una recopilació sistemàtica.

Només ens queda agrair aquesta iniciativa del Grup d'Estudis d'Història Econòmica i desitjar que segueixi ben actiu en les seves activitats de recerca

Eduard Cesari

Vicerector d'Investigació de la UIB.

Palma de Mallorca, 22 de desembre de 1998.

INTRODUCCIÓ

Carles Manera
Universitat de les Illes Balears
Grup d'Estudis d'Història Econòmica

Al voltant del mes d'octubre de l'any 1987, es constituïa a Palma el Grup d'Estudis d'Història Econòmica (GEHE, d'ara endavant). La iniciativa sorgia d'un reduït nombre de professors d'història econòmica i d'estudiants de segon cicle de la Llicenciatura d'Història General, esperonats per dos elements cabdals: en primer lloc, pels resultats de les recerques que s'estaven duent a terme dintre de l'àmbit de la història econòmica de Mallorca; en segon terme, per la imperiosa necessitat de discutir i debatre conjuntament factors de caràcter teòric i metodològic sobre les investigacions en curs. Les fites eren clares. En concret, el mateix any s'havien presentat la tesina de Miguel J. Deyà sobre la manufactura tèxtil illenca en el segle XVIII, i la tesi doctoral de Carles Manera sobre el desenvolupament del capital comercial mallorquí en dita centúria. Ambdós treballs plantejaven un eix central de reflexió que, en general, romanía arraconat en les interpretacions genèriques sobre la història de Mallorca: el pes del sector secundari a l'economia insular i el paper que jugaren els diferents agents econòmics per tal d'articular una manufactura que, al callu dels resultats obtinguts en ambdues investigacions, es presentava com a més dinàmica del que es pressuposava a les interpretacions més divulgades. L'època, endemés, coincidia amb tot un allau d'estudis i reflexions sobre un concepte que esdevenia determinant a la història econòmica regional d'Europa: la protoindustrialització. Les lectures i els comentaris dels treballs clàssics de F. Mendels i de P. Kriedte, H. Medick i J. Schlumbohm, junt a nous replantejaments sobre la semiperiferització de la Mediterrània, foren paràmetres teòrics que nodriren hores de reunió, primeres redaccions de papers de treball i seminaris més o menys informals amb la presència, en algunes ocasions, de professors convidats (com ara Alberto Tenenti i Jerzy Topolski).

El GEHE es creava així amb un caràcter vertebrador de modestes iniciatives que partien de sengles línies de recerca: l'estudi evolutiu del comerç exterior de Mallorca des de la segona meitat del segle XVII fins pràcticament l'inici del turisme de masses; i l'anàlisi de la manufactura illenca en el decurs del segle XVIII fins a les guerres napoleòniques. Els primers resultats d'aquestes recerques es publicaren parcialment en el primer nombre d'*Estudis d'Història Econòmica*, una revista que es decideix editar per donar cabuda tant a la producció pròpia com a les aportacions d'arreu de l'Estat, sense descuidar traduccions d'articles que el mateix grup considerava importants per a les seves investigacions. Val la pena remarcar que pocs equips d'investigació acaben per constituir una revista que serveixi com a vehicle de transmissió d'idees i plantejaments teòrics i de recerca a l'exterior i a l'interior de la comunitat científica més propera. D'aquesta forma, l'oferta de publicacions periòdiques sobre temes històrics s'amplià a les illes, al temps que *Estudis d'Història Econòmica* esdevenia la tercera revista especí-

fica d'història econòmica de l'Estat. Paral·lelament, s'encetaven les trobades del Seminari d'Història Econòmica, amb una primera edició en la qual, a banda de les aportacions locals, intervingueren diferents especialistes d'universitats espanyoles.

L'evolució professional dels docents integrants del GEHE possibilità noves incorporacions d'estudiants en els darrers cursos de la carrera d'Història General. En efecte, la impartició de quatre assignatures amb clar perfil socioeconòmic (Història Econòmica Moderna, Història Econòmica Contemporània, Moviments Socials Contemporanis i Història Econòmica Contemporània d'Espanya) permeten l'obertura de nous horitzons per a una recerca que es desprenia clarament de les dues línies explicades anteriorment. El 1988, i arran de la publicació d'un article medular del professor Jordi Nadal en el qual es descrivia un nivell d'industrialització acceptable per a les Balears a la meitat del segle XIX, les argumentacions de la manufactura s'eixamplaven cap a un nou escenari molt més ambiciós i, alhora, provocador, en el panorama de la història mallorquina: es tractava de desvelar el que havia darrera de les xifres tabulades pel Dr. Nadal referides a les illes, xifres que sintonitzaven amb la percepció que es tenia de l'etapa manufacturera analitzada prèviament en diferents contribucions per membres del GEHE. La indústria esdevenia així una línia de recerca que perllongava la manufacturera, una de les dues precedents.

En aquest nou repte s'hi comprometeren diferents persones que, en el II Seminari d'Història Econòmica i al llarg del curs 1989-1990, exposaren primerenques resultats d'investigacions sectorials sobre la indústria mallorquina. Aquestes aportacions constituïren el gruix d'un volum monogràfic de la revista *Estudis d'Història Econòmica*, número que s'ha convertit en referència obligada per als que s'acosten al tractament de la societat i de l'economia mallorquines del segle XIX i primer terç del Nou-cents.

Així doncs, el GEHE manté obertes dues grans línies d'investigació que abasten el període 1650-1985:

1. Evolució de la manufactura i procés d'industrialització, amb unes àrees definides:

- Visions macroeconòmiques,
- Estudis d'àmbit local,
- Estudis de caràcter sectorial,
- Anàlisi d'empreses,
- Arqueologia industrial,
- Nivells de vida.

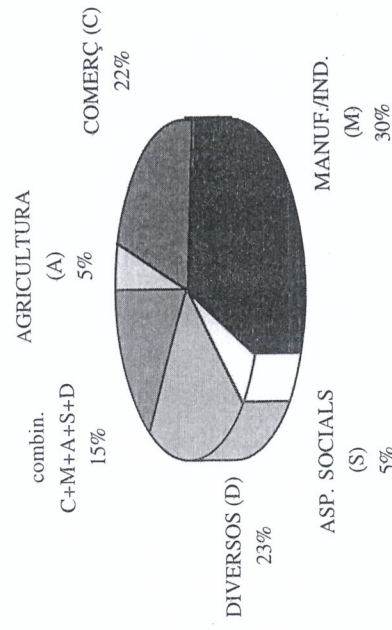
2. Recerques sobre el món del comerç i dels intercanvis, amb uns terrenys acotats:

- Les grans línies del comerç exterior,
- Anàlisi de mercats i de mercaderies,
- Els comerciants,
- El comerç com a indicador de les transformacions de l'estructura econòmica,
- El comerç no convencional.

Aquestes línies han proporcionat resultats tangibles, tant pel que fa a publicacions com

a presentacions de papers en diferents congressos, jornades i seminaris d'àmbit nacional i internacional. Una revisió dels llistats bibliogràfics i curriculars que apareixen a les planes següents eviten afegir qualsevol altre comentari. Però em sembla útil fer una simple ullada al gràfic que sintetitza la producció del GEHE en aquests deu darrers anys:

DISTRIBUCIÓ TEMÀTICA DE LES PUBLICACIONS (total: 215) DELS MEMBRES DEL GRUP D'ESTUDIS D'HISTÒRIA ECONÒMICA, 1987-1997

Les àrees preferents, ordenades en sengles blocs comercials i manufacturiers/industrial, són prou clares i contundents i en constitueixen una contribució cabdal per a la historiografia mallorquina, tot i que val la pena subratllar que, malgrat l'escassa aportació relativa en temes agraris, els treballs de membres del GEHE han estat qualitativament rellevants, en el sentit de repensar l'evolució agrària mallorquina en els darrers dos-cents anys. A les sòlides interpretacions ja existents, hom ha incorporat així una lectura distinta, en la qual hi són presents argumentacions que van des de l'estructura dels conreus a l'anàlisi de la propietat agrària, passant per les activitats complementàries del món rural insular i la transformació del diguem-ne model agrari mallorquí. Tots aquests plantejaments de recerca han rebut el suport de la comunitat investigadora en forma de financiació de projectes concrets de recerca, avaluats per especialistes externs: els membres del GEHE entraven, d'aquesta manera, en els circuits

de la Comissió Interministerial de Ciència i Tecnologia i d'altres organismes semblants, pràcticament des del 1988 fins el moment actual.

La progressió dels diferents membres del GEHE, les noves incorporacions, els plantejaments de la investigació en les seves línies abans exposades, la consolidació professional -en diferents vessants- han anat configurant una estructura de grup de recerca compacte i consolidat. Aquest es troba integrat, a hores d'ara, pels docents de la Universitat de les Illes Balears adscrits, en la seva majoria, a l'àrea d'Història i Institucions Econòmiques del Departament d'Economia i Empresa (Miquel Àngel Casanovas, Miguel J. Deyà, Joana Maria Escartín, David Ginard, Gonçal López, Carles Manera, Ramon Molina, Antònia Morey i Joana Maria Petrus). Aquest grup gaudeix del suport i col·laboració puntuals d'altres membres integrants del GEHE.

En definitiva, l'aportació que el GEHE està fent en el terreny historiogràfic i econòmic es pot analitzar revisant les planes d'aquest plec que ordena les activitats més rellevants en el decurs de la dècada 1987-1997. El present recull s'ha realitzat a través de la informació proporcionada pels propis investigadors mitjançant fitxes dissenyades i pautades que responen a dos objectius fonamentals: el foment i la difusió. Foment en el sentit d'estimular el perllongament dels treballs realitzats i, alhora, fer palesa la possibilitat de que aquesta experiència pugui ser extensible a d'altres grups de recerca creant-se, si escau, sinèrgies positives. I difusió, amb la finalitat de donar a conèixer el cúmul d'activitats desenvolupades per tal de sortir de l'àmbit estrictament acadèmic i circumscrit a l'esfera universitària.

ACTIVITATS CIENTÍFIQUES DESENVOLUPADES PELS MEMBRES DEL GRUP D'ESTUDIS D'HISTÒRIA ECONÒMICA

1. Direcció i participació en projectes de recerca

Direcció

INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE

Gonçal López Nadal
El corsarismo mallorquín y la
Monarquía Hispánica, 1538-1700
Ministeri d'Educació
1986-1987

ENTITAT FINANÇADORA DURADA

INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE

Carles Manera Erbina
Comercio y dependencia: los intercam-
bios del puerto de Palma, 1650-1900
Junta del Port de Palma
1986-1987

ENTITAT FINANÇADORA DURADA

INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE

Carles Manera Erbina
Estructura comercial e industria pre-
capitalista en Mallorca
Ministeri d'Educació, DGCYT (PS87-
0021)
1988-1991

ENTITAT FINANÇADORA

DURADA

INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE

Carles Manera Erbina
Tráfico humano y tráfico comercial: las
relaciones entre Baleares y América,
1820-1930
Comissió Balear del V Centenari
1991-1992

ENTITAT FINANÇADORA DURADA

<i>Participació com a investigador/a</i>	
INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE	Miguel José Deyá Bauzá Gonçal López Nadal Joana Maria Petrus Bey Jerònia Pons Pons
ENTITAT FINANÇADORA	Carles Manera Erbina
DURADA	Comercio y dependencia: los intercambios del puerto de Palma, 1650-1900 Junta del Port de Palma 1986-1987
INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE	Miguel José Deyá Bauzá Gonçal López Nadal Jerònia Pons Pons
ENTITAT FINANÇADORA	Carles Manera Erbina
DURADA	Estructura comercial e industria pre-capitalista en Mallorca Ministeri d'Educació, DG CYT (PS87-0021) 1988-1991
INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE	Gonçal López Nadal Ramon Molina de Dios Joana Maria Petrus Bey Carles Manera Erbina
ENTITAT FINANÇADORA	Un modelo de industrialización insular en el Mediterráneo: el caso balear Ministeri d'Educació, DG CYT (SEC92-0318) 1992-1993
DURADA	
INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE	Gonçal López Nadal Ramon Molina de Dios Joana Maria Petrus Bey Carles Manera Erbina
ENTITAT FINANÇADORA	Las islas Baleares en el contexto económico europeo: el proceso de transición de una economía rural a otra de servicios Ministeri d'Educació, CICYT (PB93-1282) 1994-1996
DURADA	

INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE	Carles Manera Erbina Un modelo de industrialización insular en el Mediterráneo: el caso balear Ministeri d'Educació, DG CYT (SEC92-0318) 1992-1993
ENTITAT FINANÇADORA	Carles Manera Erbina
DURADA	Fuentes empresariales para el estudio microeconómico de la industria y el comercio de las Islas Baleares, 1720-1960 Fundació Empresa Pública, INI 1994
INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE	Carles Manera Erbina Las islas Baleares en el contexto económico europeo: el proceso de transición de una economía rural a otra de servicios Ministeri d'Educació, CICYT (PB93-1282) 1994-1996
ENTITAT FINANÇADORA	
DURADA	
INVESTIGADOR PRINCIPAL TÍTOL PROJECTE	Jerònia Pons Pons Las compañías de seguros en Baleares, 1780-1950 Col·legi d'Agents Titulars d'Assurances de Balears/Conselleria d'Economia/Axa-Mare Nostrum 1996-1998
ENTITAT FINANÇADORA	
DURADA	

INVESTIGADORS/ES
INVESTIGADOR PRINCIPAL
TÍTOL PROJECTE

Antònia Morey Tous
Isabel Moll Blanes
Familia y reproducción social en una
sociedad mediterránea: Mallorca, siglos
XVII-XX
Ministeri d'Educació, CICYT (PB86-
065)
1988-1991

ENTITAT FINANÇADORA

DURADA

INVESTIGADORS/ES
INVESTIGADOR PRINCIPAL
TÍTOL PROJECTE

Antònia Morey Tous
Isabel Moll Blanes
Tierra de fideicomisos (Mallorca, siglos
XVI-XIX). Acción de Estado y redis-
tribución de recursos
Ministeri d'Educació, CICYT (PS92-
0086)
1993-1997

ENTITAT FINANÇADORA

DURADA

INVESTIGADORS/ES
INVESTIGADOR PRINCIPAL
TÍTOL PROJECTE

Antònia Morey Tous
Rosa Congost i Colomer
Equip investigador sobre societats agrà-
ries amb investigadors de les
Universitats de Girona, Barcelona, Pisa,
Còrdova, Lleida i les Illes Balears
Generalitat de Catalunya (XT95-56)
Des de 1995

ENTITAT FINANÇADORA
DURADA

INVESTIGADORS/ES
TÍTOL PROJECTE

Antònia Morey Tous
El procés desvinculador i l'accés de la
pagesia a la terra (1768-1865)
Consell Insular de Mallorca
1991-1993

ENTITAT FINANÇADORA
DURADA

INVESTIGADORS/ES
INVESTIGADOR PRINCIPAL
TÍTOL PROJECTE

Miguel José Deyá Bauzá
Luis García Ballester
Biotecnias, Medicina y Sociedad en la
Corona de Aragón durante la Baja Edad
Media y Renacimiento en el marco del
Mediterráneo Occidental (Italia, Francia,
Reinos Ibéricos)
Consell Superior d'Investigacions
Científiques
1988

ENTITAT FINANÇADORA

DURADA

INVESTIGADORS/ES
INVESTIGADOR PRINCIPAL
TÍTOL PROJECTE

Miguel José Deyá Bauzá
Josep Juan Vidal
El sistema de gobierno en el Reino de
Mallorca (siglos XVI-XVII)
Ministeri d'Educació, CICYT (PS94-
0074)
1995-1998

ENTITAT FINANÇADORA

DURADA

INVESTIGADORS/ES
INVESTIGADOR PRINCIPAL
TÍTOL PROJECTE
ENTITAT FINANÇADORA

Jerònia Pons Pons
Antonio Miguel Bernal
Historia e Instituciones Económicas
Dirección General de Universidades e
Investigación de la Consejería de
Educación y Ciencia de la Junta de
Andalucía
1993-1995

DURADA

INVESTIGADORS/ES
INVESTIGADOR PRINCIPAL
TÍTOL PROJECTE

Antoni Mas i Forners
Gaspar Feliu Montfort
Formación y expansión del feudalismo
catalán: evolución de las formas de
acceso a la tierra y la renta feudal en
Cataluña, Valencia y Mallorca (siglos
VIII-XVI)

ENTITAT FINANÇADORA

Ministeri d'Educació, DGICYT (PB96-
0242)
1995-1998

DURADA

2. Organització de seminaris, congressos i jornades

GONÇAL LÓPEZ NADAL

1987. *El proceso de refundalización en la Europa Oriental* (ss. XVI-XVIII), Grup d'Estudis d'Història Econòmica, Palma.
1989. *Historia de las Ciudades: Túnez*, Institut d'Humanitats-Centre d'Estudis Pierre Vilar, Barcelona.
1989. *Arqueologia Industrial*, Universitat de les Illes Balears, Palma.
1989. *El comerç alternatiu: corsarisme i contraban* (ss. XV-XVIII), Institut d'Estudis Balearics/Universitat de les Illes Balears, Palma.
1990. *Historia de las Ciudades: Gdansk*, Institut d'Humanitats-Centre d'Estudis Pierre Vilar, Barcelona.
1990. *El comerç alternatiu*, Universitat Catalana d'Estiu, Prada.
1991. *Captius i esclaus a l'antiguitat i al món modern*, Groupe International de Recherche sur l'Esclavage Antien/Universitat de les Illes Balears, Palma.
1993. Cicle La Història Econòmica al Cinema I: *Evolució de les Estructures Econòmiques*, Universitat de les Illes Balears/Sa Nostra, Palma.
1996. Cicle La Història Econòmica al Cinema II: *La Guerra dels Trenta-un anys: (1914-1945)*, Universitat de les Illes Balears/Sa Nostra, Palma.

GONÇAL LÓPEZ NADAL i CARLES MANERA ERBINA

1988. I Curs d'Història Econòmica, *Estructures Comercials. Metodologia per al seu estudi*, Grup d'Estudis d'Història Econòmica/Universitat de les Illes Balears, Palma.

CARLES MANERA ERBINA

1989. I Seminari d'Història Econòmica: *La història econòmica avui*, Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (UIB), Palma.
1990. II Seminari d'Història Econòmica: *La industrialització: el cas de Mallorca*, Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (UIB), Palma.
1991. Curs *De societat pre-industrial a societat turística*, Ajuntament de Palma/Universitat de les Illes Balears, Palma.
1991. III Seminari d'Història Econòmica: *La formació del capitalisme a Mallorca*, Institut de Ciències de l'Educació (UIB)/Càtedra Ramon Llull, Palma.
1991. Curs *Metodologia i fonts en història econòmica: el tractament informàtic de variables tributàries i contributives*, Institut d'Estudis Balearics, Palma.
1992. IV Seminari d'Història Econòmica: *Arqueologia industrial*, Col·legi Oficial d'Enginyers Industrials de les Illes Balears/Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (UIB), Palma.
1994. VI Seminari d'Història Econòmica: *Pautes de consum i condicions de treball: Mallorca de l'època pre-industrial al turisme de masses. Un homenatge a E. P. Thompson*, Banca March/Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (UIB), Palma.
1996. VIII Seminari d'Història Econòmica: *Aspectes financers i comptables d'interès per als historiadors*, Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (UIB), Palma.

JOANA MARIA ESCARTÍN BISBAL i CARLES MANERA ERBINA

1993. V Seminari d'Història Econòmica: *L'empresa a Mallorca, una perspectiva històrica*, Cambra de Comerç, Indústria i

Navegació de Palma/Institut de Ciències de l'Educació-
Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (UIB),
Palma.

1993. Seminari Internacional *España en las rutas de la seda. Diez
siglos de producción y comercio entre Oriente y Occidente*,
Universitat Internacional Menéndez y Pelayo, València.

1997. *Curs Models Històrics d'Industrialització a l'Europa del
Sud*, Institut de Ciències de l'Educació-Departament d'Economia i
Empresa (UIB), Palma.

RAMON MOLINA DE DIOS i CARLES MANERA ERBINA

1995. VII Seminari d'Història Econòmica: *L'economia mallorqui-
na al segle XIX: recerques recents*, Institut de Ciències de
l'Educació-Departament d'Economia i Empresa (UIB), Palma.

3. Participació i assistència a jornades, trobades i congressos científics

Presentació de comunicacions, ponències i conferències

Espanya

Alacant
Alaior
Barcelona
Cartagena
Còrdova
Girona
Madrid
Maó
València

Mataró
Múrcia
Palma
Pamplona
Sant Sebastià
Sevilla
Sòria

Estranger

Atenes (Grècia)
Calcuta (Índia)
Yaoundé (Camerun)
Crotone (Itàlia)
Cuernavaca (Mèxic)

Mont-real (Canadà)
Nàpols (Itàlia)
Nova Delhi (Índia)
Nova York (Estats Units)
Oxford (Gran Bretanya)

Tartú (Estònia)
Exeter (Gran Bretanya)
Gdansk (Polònia)
Glasgow (Gran Bretanya)
L'Havana (Cuba)
La Valletta (Malta)
Lisboa (Portugal)
Liverpool (Gran Bretanya)
Londres (Gran Bretanya)
Lovaina (Bèlgica)
Marsella (França)
Middelsbrough (Gran Bretanya)
Milà (Itàlia)

Porto Alegre (Brasil)
Poznan (Polònia)
Prato (Itàlia)
Quito (Equador)
Rotterdam (Holanda)
Rovinj (Croàcia)
San Miniato (Itàlia)
Santiago de Cuba (Cuba)
Sheffield (Gran Bretanya)
Szeged (Hongria)
Tunis (Tunísia)
Vicenza (Itàlia)

Assistència exclusivament (a banda dels llocs esmentats en l'apartat anterior)

Espanya

Àvila
Badajoz
Bilbao
Ciutadella

La Corunya
Màlaga
Santander
Saragossa

Estranger

Bijagos (Guinea-Bissau)
Florència (Itàlia)
París (França)
Puebla (Mèxic)

4. Tesis doctorals i tesis de llicenciatura

Tesis doctorals llegides pels membres del grup

BIBILONI AMENGUAL, Andreu (1995): *El comercio exterior mallorquín, 1650-1720*,
Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació obtinguda: apte cum laude).

DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1996): *La manufactura de la lana en Mallorca (1400-
1700): gremios, artesanos y comerciantes*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qua-
lificació obtinguda: apte cum laude).

GINARD FÉRON, David (1997): *La resistència mallorquina al franquisme (1936-
1977). El PCE i el moviment obrer*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació
obtinguda: apte cum laude).

JOVER AVELLÀ, Gabriel (1997): *Societat rural i desenvolupament econòmic a
Mallorca. Feudalisme, latifundi i pagesia, 1500-1800*, Universitat de Barcelona,
Barcelona (qualificació obtinguda: apte cum laude).

Direcció de tesis doctorals

TESIS LLEGIDES

DIRECTOR: GONÇAL LÓPEZ NADAL

AUTOR/A	TÍTOL	PRESENTADA Any/Universitat	QUALIFIC.
Jerònia Pons Pons	<i>Companies i mercat asseguradora Mallorca, (1650-1715)</i>	1995, Universitat de les Illes Balears (1650-1715)	Ap. <i>cum laude</i>
Miguel José Deyá Bauzá	<i>La manufactura de la lana en Mallorca (1400-1700): gremios, artesanos y comerciantes</i>	1996, Universitat de les Illes Balears	Ap. <i>cum laude</i>

DIRECTOR: CARLES MANERA ERBINA

AUTOR/A	TÍTOL	PRESENTADA Any/Universitat	QUALIFIC.
Andreu Bibiloni Amengual	<i>El comercio exterior mallorquín, 1650-1720</i>	1995, Universitat de les Illes Balears	Ap. <i>cum laude</i>
Emilio Bejarano Galdino	<i>La ganadería mallorquina en el siglo XVIII</i>	1996, Universitat de les Illes Balears	Ap. <i>cum laude</i> de les Illes Balears

TESIS EN CURS D'ELABORACIÓ

AUTORA **TÍTOL PROVISIONAL**

Miquel Àngel Casanovas Camps

La via menorquina del creixement

Joana Maria Escartín Bisbal

Els districtes industrials a la Mediterrània: el cas de la comarca del Raiguer (Mallorca), 1780-1960

Ramon Molina de Dios

Salaris, nivells de vida i desenvolupament industrial

LÓPEZ NADAL, Gonçal (1984): *El corsarisme mallorquí a la Mediterrània Occidental, 1652-1697: un comerç forçat*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona (qualificació obtinguda: apte *cum laude*).

LÓPEZ NADAL, Gonçal (1995): *The peace treaty of Nijmegen and the decline of the Majorcan privateering, 1678-1684*, University of Leeds, Leeds.

MANERA ERBINA, Carles (1987): *Comerç i capital mercantil a Mallorca, 1720-1800*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació obtinguda: apte *cum laude*).

MOREY TOUS, Antònia (1997): *Noblesa i desvinculació a Mallorca als segles XVIII i XIX: les repercussions de la legislació desvinculadora sobre els patrimonis nobiliaris*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació obtinguda: apta *cum laude*).

PETRUS BEY, Joana Maria (1989): *El espacio comercial de los Puertos de Baleares (1973-1987)*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació obtinguda: apta *cum laude*).

PONS PONS, Jerònia (1995): *Companies i mercat assegurador a Mallorca (1650-1715)*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació obtinguda: apta *cum laude*).

Tesis de licenciatura llegides pels membres del grup, 1987-1997

BIBILONI AMENGUAL, Andreu (1990): *El comerç oleícola mallorquí a la segona meitat del segle XVII. Els homes i els mercats*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació obtinguda: excel·lent per unanimitat).

DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1987): *Gremios rurales e industria pre-capitalista en Mallorca durante el siglo XVIII*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació obtinguda: excel·lent per unanimitat).

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1993): *Manufactura i indústria tèxtils a Mallorca: els casos de la seda i de la llana*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació obtinguda: excel·lent per unanimitat).

JOVER AVELLÀ, Gabriel (1993): *Crisi feudal i canvi econòmic a Mallorca, segles XIV-XVI*, Universitat de Barcelona, Barcelona (qualificació obtinguda: excel·lent per unanimitat).

PONS PONS, Jerònia (1990): *Les assegurances marítimes a Mallorca durant la segona meitat del segle XVII*, Universitat de les Illes Balears, Palma (qualificació obtinguda: excel·lent per unanimitat).

DIRECTORA: JOANA MARIA PETRUS BEY

TESIS LLEGIDES

AUTOR/A	TÍTOL	PRESENTADA Any/Universitat	QUALIFIC.
Rocío Rueda Hurtado	<i>Propiedad, tenencia de la tierra y proceso de urbanización: la Unión de Ejidos "Plan de Ayala" hasta 1992: de crisis agrícola a crisis urbana</i>	1997, Universitat de les Illes Balears	Ap. cum laude

5. Col·laboracions científiques amb entitats diverses

CARLES MANERA ERBINA

1994. Redacció de l'informe *Diagnòstic sobre el sector del calzado en la comarca del Raiguer (Mallorca, Islas Baleares)*. *Algunas perspectivas de actuación*, sol·licitat per l'empresa de consultors IDOM, per al Pla de Reindustrialització de la comarca del Raiguer (Objectiu 2 dels Fons Estructurals de la CEE), Palma.

1996. Redacció de l'informe *El procés socioeconòmic de l'illa de Mallorca en el marc del creixement industrial europeu, 1830-1930*, sol·licitat pel *CONSELL INSULAR DE MALLORCA*, sobre la possibilitat de declarar Bé d'Interès Cultural el conjunt històric de les instal·lacions ferroviàries de Palma.

1997. Redacció del treball *El crecimiento industrial en la Mallorca pre-turística, 1830-1960*, sol·licitat per la *CONSELLERIA D'ECONOMIA I HISENDA DEL GOVERN BALEAR*, Palma.

JOANA MARIA PETRUS BEY

1987-88. Participació en la redacció de la *Fase d'Informació i Diagnòstic del Pla Territorial Parcial de la Serra de Tramuntana. UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARSCONSELLERIA D'OBRES PÚBLIQUES DEL GOVERN BALEAR*, Palma.

1990. Participació en el projecte *Recull de Toponímia per a la Cartografia 1:5000 de Balears*, realitzat pel Departament de Ciències de la Terra per encàrrec de l'*INSTITUT GEOGRÀFIC DE CATALUNYA* (juliol-octubre 1990). Sector de treball de camp: Menorca (702 km²). Topònims recollits: 10.000 (aprox.), en col·laboració amb Jaume Servera Nicolau i Antoni Ordines Garau.

1992. Redacció dels capítols "Localització industrial a Balears" i "Atlas del sòl industrial", conjuntament amb Jaume Servera Nicolau, del *Llibre Blanc de la Indústria a Balears*, realitzat per la Universitat de les Illes Balears per encàrrec de la *CONSELLERIA D'INDÚSTRIA I COMERÇ DEL GOVERN BALEAR* (gener-juny 1992).

1993. Contracte amb la *FEDERACIÓ DE LES ASSOCIACIONS DE VEÏNATS DE PALMA* *Anàlisi de les necessitats d'equipament per a la revisió del PGOU de Palma*. Investigador responsable de la UIB: O. Rullan Salamanca. Equip: A. A. Artigues, P. J. Brunet Estarelles i J. M. Petrus Bey.

1994. Redacció del capítol "L'activitat industrial a la comarca del Pla de Mallorca (1960-1992)" de la *Fase Informativa del Plan Territorial de la Comarca del Pla de Mallorca. MANCOMUNITAT DE MUNICIPIS DEL PLA DE MALLORCA* (director: Bartomeu Barceló Pons).

1995. Redacció del capítol "Los sistemas de transportes en Menorca" del *Plan de Desarrollo Sostenible de Menorca. PROGRAMA LIFE/CONSELL INSULAR DE MENORCA/INSTITUT MENORQUÍ D'ESTUDIS* (director: Luís Cardona).

6. Participació en projectes i convenis internacionals

GONÇAL LÓPEZ NADAL

PROJECTE	ENTITAT FINANÇADORA	DURADA	NIVELL DE PARTICIPACIÓ
Conveni interuniversitari	Universitat de les Illes Balears/Tartu Ülikooli (Estònia)	1990	Responsable

Design and Evaluation of
Residential Patterns in the
Mediterranean Region
Appropriate to Sustainable
Development of Environ-
mentally Deteriorated Rural
Areas

Comission
of the European
Communities

1998-2000

Membre de
l'equip
investigador

7. Sessions públiques del Seminari d'Història Econòmica

I SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA (20 hores):

La història econòmica avui. Tendències i perspectives de treball, Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (Universitat de les Illes Balears), Palma (15 març-20 abril de 1989).

Intervencions de professors convidats:

Dr. Alfons Barceló Ventayol (Universitat de Barcelona)
Dr. Francisco Comín Comín (Universidad de Alcalá de Henares)
Gabriel Jover Avellà (Universitat de Barcelona)
Dr. Pablo Martín Aceña (Universidad de Alcalá de Henares)
Dr. Enric Tello Aragay (Universitat de Barcelona)

Intervencions de professors locals:

Dr. Gonçal López Nadal (Universitat de les Illes Balears)
Dr. Carles Manera Erbina (Universitat de les Illes Balears)

II SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA (20 hores):

La industrialització: el cas de Mallorca, Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (Universitat de les Illes Balears), Palma (1 març-25 maig de 1990).

Intervencions de professors convidats:

Dr. Jordi Maluquer de Motes (Universitat Autònoma de Barcelona)
Dr. Bartolomé Yun Casalilla (Universidad de Valladolid)

Intervencions de professors locals:

Miguel José Deyá Bauzá
Santos Gil Ibáñez (Universitat de les Illes Balears)
Dr. Carles Manera Erbina (Universitat de les Illes Balears)
Ramon Molina de Dios

Conveni interuniversitari

Universitat de les Illes
Balears/Jawaharlal Nehru
University (Nova Delhi)

1993

Responsable

Conveni interuniversitari

Universitat de les Illes
Balears/Universidad de
Oriente (Santiago de Cuba)

1996

Responsable

Programa interuniversitari
de cooperació

Comunitat Econòmica
Europea, Erasmus-Sòcrates

Des de 1994

Coordinador
Universitat
Illes Balears

CARLES MANERA ERBINA

PROJECTE	ENTITAT FINANÇADORA	DURADA	NIVELL DE PARTICIPACIÓ
----------	------------------------	--------	---------------------------

<i>Mapping European Family and Household Patterns</i>	Programa Europeo de Capital Humano y Movilidad ERB4050PL921912 (CEE)	Des de 1993	Membre de l'equip investigador
---	---	-------------	--------------------------------------

Programa interuniversitari de cooperació	Comunitat Econòmica Europea, Sòcrates	Des de 1994	Coordinador Universitat Illes Balears
---	--	-------------	---

JOANA MARIA PETRUS BEY

PROJECTE	ENTITAT FINANÇADORA	DURADA	NIVELL DE PARTICIPACIÓ
----------	------------------------	--------	---------------------------

Programa interuniversitari cooperació	Comunitat Econòmica Europea, Erasmus	1987-1992	Coordinadora de Universitat Illes Balears
--	---	-----------	---

Conveni internacional	Universitat de les Illes Balears/Centro de Estudios Históricos y Sociales de Morelos (Mèxic)	Des de 1994	Coordinadora Universitat Illes Balears
-----------------------	--	-------------	--

V SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA (20 hores):

L'empresa a Mallorca: una perspectiva històrica. Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (Universitat de les Illes Balears)/Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Palma, Palma (6-15 maig de 1993).

Intervencions de professors convidats:

Dr. Joán Carmona Badia (Universidade de Santiago de Compostela)
Dr. Josep Maria Delgado Ribas (Universitat Autònoma de Barcelona)
Dr. Pere Pascual Domènech (Universitat de Barcelona)
Dr. Pedro Tedde de Lorca (Serveis d'Estudis d'Història Econòmica del Banc d'Espanya)

Intervencions de professors locals:

Andreu Bibiloni Amengual
Miguel José Deyá Bauzá
Joana Maria Escartín Bisbal
Dr. Gonçal López Nadal (Universitat de les Illes Balears)
Amador Marí Puig
Ramon Molina de Dios
Plàcid Pérez Pastor
Jerònia Pons Pons
Joan Roca Avellà
Aina R. Serrano Espases

VI SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA (25 hores):

Pautas de consum i condicions de treball. Mallorca de l'època pre-industrial al turisme de masses. Un homenatge a E. P. Thompson. Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (Universitat de les Illes Balears)/Banca March, Palma (27 abril-6 maig de 1994).

Intervencions de professors convidats:

Dr. Julián Casanova (Universidad de Zaragoza)
Dr. Josep Fontana (Universitat Pompeu Fabra)
Dr. Rafael Grasa (Universitat Autònoma de Barcelona)

Intervencions de professors locals:

Jaume Alzamora
Dr. Lluís Ballester Brage

Antoni Penya Barceló
Fernando Pujalte Vilanova
Joan Roca Avellà
Aina R. Serrano Espases
Josep Antoni Umbert Guimó

III SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA (15 hores):

La formació del capitalisme a Mallorca. Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (Universitat de les Illes Balears)/Càtedra Ramon Llull, Palma (17-21 juny de 1991).

Intervencions de professors convidats:

Dr. Manuel González Molina (Universidad de Granada)
Gabriel Jover Avellà (Universitat de Barcelona)
Dr. Jaume Suau Puig (Universitat de Barcelona)
Dr. Carles Sudrià Triay (Universitat de Barcelona)

Intervencions de professors locals:

Dr. Carles Manera Erbina (Universitat de les Illes Balears)
Ramon Molina de Dios
Dra. Isabel Moll Blanes (Universitat de les Illes Balears)
Antònia Morey Tous

IV SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA (15 hores):

Arqueologia industrial a Mallorca. Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (Universitat de les Illes Balears)/Col·legi Oficial d'Enginyers Industrials de Balears, Palma (27-30 abril de 1992).

Intervencions de professors convidats:

Miquel Gutiérrez i Poch (Universitat de Barcelona)
Dr. Jordi Nadal Oller (Universitat de Barcelona)
Dr. Josep Maria Solias (Museu de l'Hospitalet)

Intervencions de professors locals:

Albert Aguilera
Joana Maria Escartín Bisbal
Pilar Gayoso Enrique
Dr. Carles Manera Erbina (Universitat de les Illes Balears)
Ramon Molina de Dios (Museu de sa Pobla)
Antoni Penya Barceló
Pilar Pérez Gutiérrez
Aina R. Serrano Espases

Dra. Maria Antònia Carbonero Gamundí
 Miquel José Deyá Bauzá
 Joana Maria Escartín Bisbal
 Antònia Garau
 David Ginard Féron
 Andreu Horrach Torrens
 Gabriel Jover Avellà
 Dr. Gonçal López Nadal (Universitat de les Illes Balears)
 Dr. Carles Manera Erbina (Universitat de les Illes Balears)
 Antoni Mas i Forners
 Pere Mascaró Pons
 Ramon Molina de Dios (Universitat de les Illes Balears)
 Dr. Isabel Moll Blanes (Universitat de les Illes Balears)
 Jaume Nadal Roig
 Bartomeu Orell Villalonga
 Pilar Pérez Gutiérrez
 Joan Roca Avellà
 Joan Verger

VII SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA (20 hores):

L'economia mallorquina al segle XIX: recerques recents, Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (Universitat de les Illes Balears)/revista *Estudis d'Història Econòmica*, Palma (5 abril-2 juny de 1995).

Intervencions de professors convidats:

Dra. Natividad de la Puerta Rueda (Biblioteca del Puerto Autónomo de Bilbao)
 Dr. Leandro Prado de la Escosura (Universidad Carlos III)

Intervencions de professors locals:

Dr. Carles Manera Erbina (Universitat de les Illes Balears)
 Antoni Mas i Forners
 Elionor Mascaró Horrach
 Ramon Molina de Dios (Universitat de les Illes Balears)
 Antoni Pujol Bosch

VIII SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA (20 hores):

Aspectes comptables i financers d'interès per als historiadors, Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (Universitat de les Illes Balears), Palma (7 març-25 abril de 1996).

Intervencions de professors convidats:

Miquel Àngel Casasnovas Camps (especialista en comptabilitat empresarial)

8. Publicacions

1. BIBILONI AMENGUAL, Andreu (1992): *Mercaders i navegants a Mallorca durant el segle XVII. L'oli com a indicador del comerç mallorquí (1650-1720)*, El Tall Editorial, Palma.
2. BIBILONI AMENGUAL, Andreu (1995): *El comerç exterior de Mallorca. Homes, mercats i productes d'intercanvi, 1650-1720*, El Tall Editorial, Palma.
3. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1990): "Del món islàmic a la repoblació catalana: les fonts arqueològiques", a: *XIIIè Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, tom II, Institut d'Estudis Balearics, Palma, pàg. 367-372.
4. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1990): "Relacions comercials Menorcan-Itàlia. El comerç blader a la segona meitat del segle XVI", a: *XIVè Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, tom III, Carlo Delfino Editore, Sassari, pàg. 60-90.
5. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1991): "Els manifestes de béns com a instrument de fiscalitat", *Estudis d'Història Econòmica*, 1991/1, pàg. 60-78.
6. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1991): "El control de producció i de comercialització en el sector tèxtil menorquí a finals del segle XVI", a: BARCELÓ CRESPI, Maria (ed.): *IX Jornades d'Estudis Històrics Locals. La manufactura urbana i els menestrals (segles XIII-XVI)*, Institut d'Estudis Balearics, Palma, pàg. 31-40.
7. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1991): "Les conseqüències de la 'Desgràcia' de Ciutadella. Anàlisi del manifest de 1563", *Revista de Menorca*, 3r trimestre, pàg. 321-350.
8. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1993): *La Universitat General de Menorca durant l'Edat Mitjana*, El Iris («Monografies Menorquines», 64), Ciutadella.
9. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel; FLORIT NAVARRO, Maria Pilar (1993): "Estructura demogràfica des Mercadal (1801-1850)", a: *Programa de festes de Sant Martí 1993*, Ajuntament des Mercadal, es Mercadal.
10. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1993): "Oci i cultura a la Menorca sis-cen-tista. Les biblioteques privades", a: BARCELÓ CRESPI, Maria; SUREDA GARCIA, Bernat (coord.): *Espai i temps d'oci a la història*, Institut d'Estudis Balearics, Palma, pàg. 125-138.
11. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1994): "Edat Mitjana" i "Edat Moder.", a: RIERA, Diego (ed.): *Conèix la Història, coneix Menorca*, Editorial Menorca, Maó

12. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1995): "Aspectes socio-econòmics de Ferreries (1801-1850)", *Meloussa*, 3, pàg. 125-132.
13. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1995): "Las estructuras familiares en la Menorca rural durante la primera mitad del siglo XIX", a: *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica*, Bilbao.
14. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1996): "Introducció a la Història de Menorca", a: *Enciclopèdia de Menorca*, tom VIII, Obra Cultural de Menorca, Maó, pàg. 1-24.
15. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1996): "El Real Patrimonio en Menorca durante el siglo XVI", a: FALCÓN PÉREZ, Isabel: *El poder real en la Corona de Aragón*. XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón, tom I, Saragossa, pàg. 39-49.
16. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel; FLORIT NAVARRO, Maria Pilar (1996): "Las listas de cumplimiento pascual. Una fuente útil para la demografía histórica", *Memoria Ecclesiae*, IX, pàg. 89-94.
17. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1996): "Finances i fiscalitat de la Universitat General de Menorca (segles XVI-XVII)", a: ANGUERA, Pere (coord.): *Funcionament de les finances locals al llarg de la Història*, L'Avenç, Barcelona, pàg. 223-232.
18. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1996): "El segle XVIII dins la historiografia menorquina: estat de la qüestió, problemes i perspectives", *Estudis d'Història Econòmica*, 13, pàg. 5-21.
19. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel i altres (1996): *Atles de les Illes Balears*, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern Balear, Palma, Edicions Cort.
20. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel; FLORIT NAVARRO, Maria Pilar (1997): *Una societat pagesa en una època de transició. Estructura demogràfica des Mercadal (1785-1865)*, Institut Menorquí d'Estudis, Maó.
21. CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel; SASTRE PORTELLA, Florenci (1997): *Estructura demogràfica de Ferreries (1801-1850). Aportació a la demografia històrica de les poblacions agràries menorquines*, Institut Menorquí d'Estudis, Maó.
22. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1987): *Indústria rural a Mallorca a darreries del s. XVIII*, Ajuntament de Manacor («Papers de sa Torre. Aplecs de Cultura i Ciències Socials», 2), Manacor.

23. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1987): "Introducción a la tipología de las actividades textiles rurales en Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVIII", *Estudis d'Història Econòmica*, 1987/1, pàg. 7-19.
24. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1988): "El papel fiscal de los gremios mallorquines alrededor del siglo XVIII. Los gremios textiles", a: *VI Jornades d'Estudis Històrics Locals. Fiscalitat estatal i hisenda local (ss. XVI-XIX): funcionament i repercussions socials*, Institut d'Estudis Balearics, Palma, pàg. 245-262.
25. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1988): "La industria rural textil en la Mallorca moderna: producción y formas de comercialización interior", *Estudis d'Història Econòmica*, 1988/2, pàg. 15-41.
26. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1988): "Tradición e innovación en el sector textil mallorquín a fines del siglo XVII", *Mayurqa*, 22, pàg. 745-756.
27. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1989): "La burguesía mallorquina y su ideario sobre la libertad de industria (1800-1820)", *Estudis Balearics*, 29-30, pàg. 137-146.
28. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1991): "La comercialización de lana en la Mallorca del siglo XV: entre el proteccionismo y el fraude", a: BARCELÓ CRESPI, Maria (ed.): *IX Jornades d'Estudis Històrics Locals. La manufactura urbana i els menestrals (segles XIII-XVI)*, Institut d'Estudis Balearics, Palma, pàg. 71-82.
29. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1993): "La implantación de la Bolla del Redreç: un aspecto del enfrentamiento entre mercaderes y artesanos en la Mallorca del siglo XV", a: *Homenatge a Antoni Mut Calafell, arxiver, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear*, Palma, pàg. 63-78.
30. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1993): "La intervenció dels Jurats i Síndic del Regne de Mallorca al sector industrial (ss. XVI-XVII)", *Pedralbes*, 13-II, pàg. 83-92.
31. DEYÁ BAUZÁ, Miguel José (1997): *La manufactura de la lana en la Mallorca del siglo XV*, El Tall, Palma.
32. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1991): *El procés d'industrialització a Esporles, 1830-1960*, Ajuntament d'Esporles, Esporles.
33. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1991): "Fabricants i treballadors a Esporles, 1830-1960. La significació de la indústria de la llana", a: MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma, pàg. 107-118.

45. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1997): "Velluter", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom XVIII, Promomallorca, Palma, pàg. 61.
46. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria; SERRANO ESPASES, Aina R. (1997): "La dona i el món de la fàbrica a Mallorca", a: *Dones a les illes: treball, esplai i ensenyament (1895-1945)*, Comissió Interdepartamental de la Dona, Conselleria de Presidència del Govern Balear, Palma, pàg. 13-32.
47. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria; SERRANO ESPASES, Aina R. (1997): *La dona en la Mallorca contemporània*, Documenta Balear («Quaderns d'Història Contemporània de les Balears», 6), Palma.
48. GAYOSO ENRIQUE, Pilar (1991): "Situació comercial i industrial a Mallorca durant la guerra civil (1936-1939)", a: MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma, pàg. 167-179.
49. GAYOSO ENRIQUE, Pilar (1996): "Conjuntura crítica i activitat comercial a Mallorca 1933-1939", *Estudis Baleàrics*, 53, pàg. 49-61.
50. JOVER AVELLÀ, Gabriel (1992): "Una crisi de la renda feudal?: Mallorca 1330-1500", *Estudis d'Història Econòmica*, 1992/1, pàg. 31-55.
51. JOVER AVELLÀ, Gabriel (1993): "L'economia precapitalista, 1500-1800", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom IX, Promomallorca, Palma, pàg. 142-155.
52. JOVER AVELLÀ, Gabriel; JOVER, Catalina (1993): "El segle XVIII", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom IX, Promomallorca, Palma, pàg. 131-142.
53. JOVER AVELLÀ, Gabriel (1994): "Les condicions del desenvolupament d'una ramaderia comercial. Mallorca segles XIV-XVI", *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, vol. 5, pàg. 81-100.
54. JOVER AVELLÀ, Gabriel (1996): "Endeument, desigualtat econòmica i desposseïó pagesa. El cas de la parròquia de Petra, 1443-1524 (Mallorca)", *Recerques*, 33, pàg. 9-31.
55. JOVER AVELLÀ, Gabriel (1997): *Societat rural i desenvolupament econòmic a Mallorca. Feudalisme, latifundi i pagesia, 1500-1800*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona.
56. LÓPEZ BONET, Josep Francesc (1989): *La riquesa de Mallorca al segle XIV (Evolució i tendències econòmiques)*, Consell Insular de Mallorca, Palma.

34. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1992): "Sobre el tràfec de negres a la Mallorca set-centista. Alguns elements d'estudi", a: *Actes del Congrés Internacional d'Estudis Històrics. Les Illes Balears i Amèrica*, vol. I, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, pàg. 165-178.
35. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1992): "La manufactura a Mallorca durant el segle XVIII: el cas de la seda", *Estudis Baleàrics*, 43, pàg. 61-81.
36. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1993): "L'economia, segle XIX", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom IX, Promomallorca, Palma, pàg. 170-178.
37. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1993): "L'economia, segle XIX", a: *Mallorca*, Promomallorca, Palma.
38. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1995): "Problemàtica actual de la Sierra Norte de Mallorca", a: *I Congreso de Jóvenes Geógrafos e Historiadores*, Escuela Libre de Historiadores, Sevilla, pàg. 509-513.
39. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria i altres (1995): *Atles de les Illes Balears*, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern Balear, Palma, Edicions Cort, pàg. 146, 150, 152-153, 156-157 i 161-163.
40. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria; MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (1995): "La role de l'île de Majorque dans la formation des réseaux de transport européens (1945-1973)", a: MERGER, Michèle (dir.): *Les réseaux européens transnationaux, XIX-XX siècles. Quels enjeux?*, European University Institute, Nantes, Ouest Éditions, pàg. 285-299.
41. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria; SERRANO ESPASES, Aina R. (1995): "Desaparició i permanència del teixit industrial a la Part Forana: els casos d'Esporles i de Sóller", a: *Actes del III Congrés El Nostre Patrimoni Cultural: El Patrimoni Tudat (1836-1994)*, Societat Arqueològica Lul·liana, Palma, pàg. 209-222.
42. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1996): "Pagesos, artesans, professionals. Situació sociolaboral a Menorca a les acaballes del vuit-cents", *Estudis d'Història Econòmica*, 13, pàg. 109-136.
43. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1996): "Seda", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom XVI, Promomallorca, Palma, pàg. 57-59.
44. ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1997): "Tèxtil, indústria", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom XVII, Promomallorca, Palma, pàg. 183-184.

69. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1991): "Mallorca i la rebel·lió de Messina (1674-1678): els contractes per a la intervenció il·lenca", *Historia Militar*, I, pàg. 146-162.
70. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1992): "Corsarios frente a Rebeldes. Mallorca y las revueltas en España en el siglo XVII", a: THOMAS, Werner; DE GROOFS, Bart (ed.): *Rebelión y resistencia en el mundo Hispánico del siglo XVII [Avisos de Flandes III]*, Leuven University Press, Louvain, pàg. 270-300.
71. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1992): "Malta en la estrategia del corsarismo mallorquín del siglo XVII", a: *I Coloquio Internacional Hispano-Maltés de Historia*, Madrid, pàg. 51-64.
72. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1992): "Sobre corsarios mallorquines y América: comentarios a una falta de pruebas", a: *Actes del Congrés Internacional d'Estudis Històrics. Les Illes Balears i Amèrica*, vol. I, Institut d'Estudis Balearics, Palma, pàg. 201-211.
73. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1993): "1492. Five Hundred years after", *Hispanic Horizon*, 10, pàg. 4-8.
74. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1993): "Contribution à l'étude du revenu dans un système commercial maritime non conventionnel: la course européenne en Méditerranée durant le XVII et XVIII siècles", *Studia Historiae Oeconomicae*, 20, pàg. 119-129.
75. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1993): "El corsarisme com a institució marítima: els judicis de preses a Mallorca (1654-1687)", *Pedralbes*, 13-II, pàg. 93-101.
76. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1996): "Corsarismo y esclavitud en el Mediterráneo (ss. XVI-XVIII)", a: LÓPEZ NADAL, Gonçal; SÁNCHEZ LEÓN, María Luisa (ed.): *Captius i esclaus a l'antiguitat i al món modern*, Diàphora-Jovene Editore, Nàpols, pàg. 300-323.
77. LÓPEZ NADAL, Gonçal; SÁNCHEZ LEÓN, María Luisa (ed.) (1996): *Captius i esclaus a l'antiguitat i al món modern*, Diàphora-Jovene Editore, Nàpols.
78. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1997): "Comer en el mar: aspectos sobre la alimentación en la navegación mediterránea, ss. XVI y XVIII", a: CAVACIOCCHI, Simonetta (ed.): *Alimentazione e nutrizione, secc. XIII-XVIII*, Le Monnier, Florencia, pàg. 527-538.
79. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1997): "Mediterranean privateering between the Treaties of Utrecht and Paris, 1715-1856. First reflections", a: STARKEY, D.; VAN EYCK VAN HESLINGA, E.; DE MOOR, J. (ed.): *Pirates and privateers. New perspectives on the war on trade in the Eighteenth and Nineteenth centuries*, University of Exeter, pàg. 107-125.

57. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1987): "Actividades financieras de los Chuetas en la segunda mitad del siglo XVII: armamentos en corso y seguros marítimos", a: *A face not turned to the wall. Essays on Hispanic themes for Gareth Alban Davies*, Leeds, pàg. 111-136.
58. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1987): "Comentarios a uns aranzels comercials de mitjan segle XVII", *Estudis d'Història Econòmica*, 1987/1, pàg. 21-31.
59. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1988): "Estructuras e instituciones sanitarias en los puertos del Levante ibérico entre los siglos XVI y XVIII", a: CAVACIOCCHI, Simonetta (ed.): *I porti come impresa economica*, Ed. Le Monnier, Florencia, pàg. 65-88.
60. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1988): "La sanidad marítima menorquina antes del funcionamiento del lazareto de Mahón (1817)", a: *Menorca en la Historia de la sanidad. El Dr. Orfila y el Lazareto*, Madrid, pàg. 81-108.
61. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1989): "L'impost a les preses per mar: el Quint Reial", a: *Fiscalitat Estatal i Hisenda Local* (ss. XVI-XVIII), Palma, pàg. 301-312.
62. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1990): "Corso y suministro de trigo en Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVII", *Estudis d'Història Econòmica*, 1990/2, pàg. 27-49.
63. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1990): "El corsarismo en las estructuras mercantiles: las fronteras del convencionalismo", a: LÓPEZ NADAL, Gonçal (ed.): *El comerç alternatiu: corsarisme i contraban* (ss. XV-XVIII), Direcció General d'Educació i Cultura del Govern Balear, Palma, pàg. 267-276.
64. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1990): "Jerzy Topolski: de la refeudalització al capitalisme estàtic", *L'Avenç*, 136, pàg. 68-73.
65. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1990): "La Course Majorquine dans la Méditerranée occidentale, 1652-1698: un commerce forcé", a: *Recent Doctoral Research. 10th International Economic History*, Leuven University Press, Louvain, pàg. 79-85.
66. LÓPEZ NADAL, Gonçal (ed.) (1990): *El comerç alternatiu: corsarisme i contraban* (ss. XV-XVIII), Direcció General d'Educació i Cultura del Govern Balear, Palma.
67. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1991): "El corsarismo en el Mediterráneo entre los tratados de Utrecht y París (1715-1856). Primeras reflexiones", *Estudis d'Història Econòmica*, 1991/2, pàg. 95-110.
68. LÓPEZ NADAL, Gonçal (1991): "Mallorca. El Segle XVII", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom IX, Promomallorca, Palma, pàg. 126-131.

80. MANERA ERBINA, Carles (1987): "Mallorca durant la guerra del Francès: un enclavament del comerç català amb Amèrica", a: *II Jornades d'Estudis Catalano-Americans*, Barcelona, pàg. 245-261.
81. MANERA ERBINA, Carles (1987): *Comerç i capital mercantil a Mallorca, 1720-1800*, Universitat de les Illes Balears, Palma (resum de la tesi doctoral).
82. MANERA ERBINA, Carles (1987): "Producció agrària e infraestructura mercantil en el comerç mallorquí amb Amèrica", a: BERNAL, Antonio M.; FONTANA, Josep (coord.): *El comercio libre entre España y América Latina, 1765-1824*, Fundación Banco Exterior, Madrid, pàg. 233-248.
83. MANERA ERBINA, Carles (1988): "Viticultura i mercat. Reflexions sobre la producció i el tràfic de l'aiguardent mallorquí durant el segle XVIII", *Estudis d'Història Econòmica*, 1988/1, pàg. 117-149.
84. MANERA ERBINA, Carles (1988): "Comerç, manufactura tèxtil i capital mercantil a Mallorca, 1700-1830", *Randa*, 23, pàg. 39-82.
85. MANERA ERBINA, Carles (1988): "Mallorca y el comercio con América. Por una recapitulación general", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 44, pàg. 239-272.
86. MANERA ERBINA, Carles (1988): "Manufactura textil y comercio en Mallorca, 1700-1830", *Revista de Historia Económica*, 3, pàg. 532-555.
87. MANERA ERBINA, Carles (1988): "Por la consolidación de organizaciones alternativas en Historia. Hacia la formación de nuevos colectivos de investigación y debate", *Gestae. Taller de Historia*, 1, pàg. 235-239.
88. MANERA ERBINA, Carles (1988): *Comerç i capital mercantil a Mallorca, 1720-1800*, Consell Insular de Mallorca, Palma (pròleg de Josep Fontana).
89. MANERA ERBINA, Carles (1989): "Catalunya i el comerç colonial. Un estudi modèlic sobre la Reial Companyia de Comerç de Barcelona", *Quadern de El País*, 13 d'abril de 1989. Recensió del llibre de José María Oliva Cataluña y el comercio privilegiado con América, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1987.
90. MANERA ERBINA, Carles (1990): "Le commerce et le capitale mercantiles à Majorque", a: ERIK AERTS, Erik; VAN DER WEE, Herman (ed.): *Recent Doctoral Research in Economic History*, Leuven University Press, Lovaina, pàg. 63-68.
91. MANERA ERBINA, Carles (1990): "Resistir i créixer. Canvi econòmic i classes socials a la Mallorca del segle XVIII", *Randa*, 26, pàg. 7-84.
92. MANERA ERBINA, Carles (1990): "Industrialització sense Revolució Industrial. Mallorca, 1780-1880", *Estudis d'Història Econòmica*, 1990/1, pàg. 7-32.
93. MANERA ERBINA, Carles; MOLINA DE DIOS, Ramon (1990): "Fabricantes y Trabajadores. Mallorca (1780-1900)", a: *XV Simposio de Análisis Económico*, CSIC, Barcelona, pàg. 85-103.
94. MANERA ERBINA, Carles (1991): "Presentació" a: ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria: *El procés d'industrialització a Esporles, 1830-1960*, Ajuntament d'Esporles, Esporles, pàg. 9-11.
95. MANERA ERBINA, Carles (1991): "El comercio exterior mallorquí en la era de consolidación del mercado mundial, 1704-1886", *Estudis d'Història Econòmica*, 1990/2, pàg. 77-113.
96. MANERA ERBINA, Carles (1991): "Mercado, producción agrícola y cambio económico en Mallorca durante el siglo XVIII", *Revista de Historia Económica*, 1, Madrid, pàg. 69-102.
97. MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.) (1991): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma.
98. MANERA ERBINA, Carles; PETRUS, Joana Maria (1991): "El sector industrial en el creixement econòmic de Mallorca, 1780-1985", a: MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma, pàg. 13-54.
99. MANERA ERBINA, Carles (coord.) (1992): *Història Industrial, història en construcció. Mallorca 1850-1950*, *Estudis Balearics*, 43 (monogràfic).
100. MANERA ERBINA, Carles (1992): "La 'via mallorquina' a la industrialització, 1880-1920. Algunes hipòtesis i constatacions", *Estudis Balearics*, 43, pàg. 51-60.
101. MANERA ERBINA, Carles (1992): "Viticultors a Mallorca. L'avenç de la vinya al segle XVIII", *Estudis d'Història Agrària*, 9, pàg. 41-71.
102. MANERA ERBINA, Carles (1992): "Oferta tèxtil mallorquina i demanda americana a finals del segle XVIII", a: *Actes del Congrés Internacional d'Estudis Històrics. Les Illes Balears i Amèrica*, vol. 1, Institut d'Estudis Balearics, Palma, pàg. 99-125.
103. MANERA ERBINA, Carles (1992): "La ciudad y los movimientos sociales a par-

tir de la Revolució Industrial", a: *Confederación de Asociaciones de Vecinos de España*, 6, vol. 1, Madrid, pàg. 4-9.

104. MANERA ERBINA, Carles (1992): "Pròleg" a: BIBILONI AMENGUAL, Andreu: *Mercaders i navegants a Mallorca durant el segle XVII*, El Tall Editorial, Palma, pàg. 9-13.

105. MANERA ERBINA, Carles (1992): "Noticia bibliogràfica sobre historia industrial en Balears", *Revista de Historia Industrial*, 2, pàg. 219-220.

106. MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (1992): "La indústria. Mallorca", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom VIII, Promomallorca, Palma, pàg. 334-362.

107. MANERA ERBINA, Carles (1993): "Textile Industry in the Mallorca Island (1780-1920)", a: CAVACIOCCHI, Simoneta (ed.): *La seta in Europa, sec. XIII-XX*, Le Monnier, Florència, pàg. 417-435.

108. MANERA ERBINA, Carles (1993): "Tecnologia tradicional i economia orgànica. Les forces de la sang, les forces de la natura", introducció a: CAÑELLAS, Nicolau: *L'aigua, el vent, la sang. L'ús de les forces tradicionals a Mallorca*, Documenta Balear, Palma, pàg. 11-19.

109. MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (1993): "El comerç. Mallorca", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom VIII, Promomallorca, Palma, pàg. 380-406.

110. MANERA ERBINA, Carles; ROCA AVELLÀ, Joan (1993): "Conjuntura comercial i empresa industrial a Mallorca. Primeres notes d'estudi sobre la firma Can Ribas, 1870-1914", *Afers*, 16, pàg. 381-402.

111. MANERA ERBINA, Carles (1994): "Capital mercantile et critères d'investissement des commerçants de l'île de Majorque pendant le XVIIIème siècle", *Studia Historiae Oeconomicae*, 20, pàg. 107-118.

112. MANERA ERBINA, Carles (1994): "Industrialización flexible y reconversión manufacturera: el caso del calzado en la comarca del Raiguer (Mallorca)", a: *VIII Reunión ASEPELT-España*, vol. 3, Palma, pàg. 417-427.

113. MANERA ERBINA, Carles; ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1994): "El sector metalúrgico en la Mallorca Contemporánea, 1700-1950", a: *El sector metalúrgico en Baleares*, Gabinet Tècnic de Comissions Obreres de les Illes Balears («Mercat de Treball», 1), Palma, pàg. 15-78.

114. MANERA ERBINA, Carles (1995): *Desarrollo económico y actitudes empresariales en la Mallorca contemporánea, 1730-1930. Rasgos económicos esenciales de una sociedad pre-turística*, Fundación Empresa Pública (document de treball núm. 9.509), Madrid.

115. MANERA ERBINA, Carles (1995): "Flexible Industrialisation in a Tertiary Economics: the Footwear's Industry in the 'Raiguer' area (Majorca, Balearic Islands)" a: *Industrial Restructuring and its impact on Regional Development*, Joint Programme on Regional Science Studies in Southern Europe, Rovinj/Zagreb, pàg. 223-235.

116. MANERA ERBINA, Carles (1995): "L'incorporation des Iles Baléares aux réseaux européens de transport. Les réseaux maritimes et les réseaux aériens", a: CARRERAS, Albert; GIUNTINI, Andrea; MERGER, Michèle (ed.): *European Networks*, European University Institute («Working Papers in History», 95/1), Florència, pàg. 43-47.

117. MANERA ERBINA, Carles (1995): "recensió del llibre de Jordi Nadal i Jordi Catalán (ed.) *La cara oculta de la industrialización en España*, *Revista de Historia Industrial*, 8, pàg. 229-236.

118. MANERA ERBINA, Carles; ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1995): *El sector metalúrgico en la Mallorca contemporánea, 1700-1950*, Gabinet Tècnic de Comissions Obreres de les Illes Balears («Mercat de Treball», 6), Palma.

119. MANERA ERBINA, Carles; ROCA AVELLÀ, Joan (1995): "Patrimoni industrial perdut, cultura industrial esvaïda. Notes sobre el cas de Mallorca", a: *Actes del III Congrés El Nostre Patrimoni Cultural: El Patrimoni Tudat (1836-1994)*, Societat Arqueològica Lul·liana, Palma, pàg. 185-208.

120. MANERA ERBINA, Carles; SALOM SOLER, Aina (1995): "Mercat de queviures i alimentació a Mallorca, 1778-1808", a: *XIV Congrés de Meïges i Biòlegs de Llengua Catalana*, vol. 1, Palma pàg. 511-531.

121. MANERA ERBINA, Carles; ROCA AVELLÀ, Joan (1996): "Catalanes en Mallorca: una conexió con impacto económico", a: *Els catalans a Espanya, 1760-1914*, Universitat de Barcelona-Generalitat de Catalunya, Barcelona, pàg. 285-294.

122. MANERA ERBINA, Carles (1996): "Consideracions sobre la via menorquina de creixement: mite i realitat d'un procés socioeconòmic", *Estudis d'Història Econòmica*, 13, pàg. 43-71.

123. MANERA ERBINA, Carles (1996): *L'origen de la via menorquina de creixement. Revisió crítica i noves hipòtesis*, presentació de la revista *Estudis d'Història Econòmica*, 13.

124. MANERA ERBINA, Carles; ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1996): "El sector maderero en la industria de Mallorca, 1800-1950", a: *El sector de la madera y el mueble en Baleares*, Gabinet Tècnic de Comissions Obreres de les Illes Balears («Mercat de Treball», 8), Palma, pàg. 9-67.
125. MANERA, Carles; ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1996): "La evolución de la manufactura de la seda en Mallorca, 1780-1920", a: *España y Portugal en las rutas de la seda: diez siglos de producción y comercio entre Oriente y Occidente*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, pàg. 133-159.
126. MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (1996): "El comercio del puerto de Palma de Mallorca como indicador del cambio económico insular, 1860-1993", a: GUIMERÁ, A.; ROMERO, D. (ed.): *Puertos y Sistemas Portuarios (siglos XVI-XX)*, Ministerio de Fomento, Madrid, pàg. 333-358.
127. MANERA ERBINA, Carles (1997): "L'industrializzazione nella periferia spagnola: il caso delle Isole Baleari (1780-1920)", a: FONTANA, Giovanni Luigi (ed.): *Le vie dell'industrializzazioni europea. Sistemi a confronto*, Società Editrice il Mulino, Bologna, pàg. 275-319.
128. MANERA ERBINA, Carles (1997): "Oferta de alimentos y pautas básicas de consumo en la España mediterránea durante el siglo XVIII. El caso de la isla de Mallorca, 1778-1808", a: CAVACIOCCHI, Simoneta (ed.): *Alimentazione e nutrizione, secc. XIII-XVIII*, Le Monnier, Florència, pàg. 365-376.
129. MANERA ERBINA, Carles (1997): "Burguesía mercantil y tardofeudalismo. Notas sobre la formación del capital comercial en la Mallorca del Setecientos", a: *La burguesía española en la Edad Moderna*, vol. 2, Universidad de Valladolid/Fundación Duques de Soria, Valladolid, pàg. 811-819.
130. MANERA ERBINA, Carles (1997): "Els intercanvis comercials", a: FRADERA, Josep Maria (dir.): *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. La gran transformació, 1790-1860*, vol. 6, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pàg. 98-118.
131. MANERA ERBINA, Carles (1997): "El crecimiento económico de la Mallorca pre-turística: cambio agrario y desarrollo industrial no fabril", a: TAFUNELL, Xavier; TORRES, Eugenio (org.): *Estrategias de crecimiento de las empresas en España: estructuras organizativas y poder de mercado. Actas del VI Congreso de la Asociación de Historia Económica*, Universitat de Girona, pàg. 282-300.
132. MANERA ERBINA, Carles; CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1997): "La gran industria en Baleares. El caso de Industrial Mahonesa, sociedad anónima" a: TAFUNELL, Xavier; TORRES, Eugenio (org.): *Estrategias de crecimiento de las empresas en España: estructuras organizativas y poder de mercado. Actas del VI Congreso de la Asociación de Historia Económica*, Girona, pàg. 135-154.
133. MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (1997): "Keys to Sustainable Development in long-established tourist destinations, using the Balearic Islands as an example", a: REIS, Joao; AHERN, Jack (ed.): *Environmental Challenges in an Expanding Urban World and the Role of Emerging Information Technologies*, National Centre for Geographical Information-Ministério do Equipamento, do Planeamento e da Administração do Território, Lisboa, pàg. 403-410.
134. MAS I FORNERS, Antoni (1994): "El procés repoblador a Mallorca durant la primera meitat del segle XIV. Una aportació al seu estudi", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 50, pàg. 167-198.
135. MAS I FORNERS, Antoni (1995): "El patrimoni tucat a Santa Margalida", a: *Actes del III congrés El Nostre Patrimoni Cultural: El Patrimoni Tucat (1836-1994)*, Societat Arqueològica Lul·liana, Palma, pàg. 355-362.
136. MAS I FORNERS, Antoni i altres (1996): *Atles de les Illes Balears*, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern Balear, Palma, Edicions Cort, pàg. 129-151 (mapes, textos i gràfics dels mapes de Mallorca de l'època musulmana, Edat Mitjana i Moderna).
137. MAS I FORNERS, Antoni (1996): "L'alimentació de la mà d'obra mallorquina a l'agricultura del segle XIV: l'exemple de l'alqueria Masnou", a: BARCELÓ CRESPI, Maria (ed.): *XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals. La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)*, Institut d'Estudis Balearics, Palma, pàg. 523-528.
138. MAS I FORNERS, Antoni (1997): *Mapa de la Vila de Santa Margalida en el segle XVII*, Ajuntament de Santa Margalida, Santa Margalida.
139. MOLINA DE DIOS, Ramon (1989): "Salarios y nivel de vida de la clase obrera en Mallorca a principios del siglo XX", a: *Revolución y Socialismo*, Universitat Autònoma de Barcelona/Institut Francès, Barcelona, pàg. 219-228.
140. MOLINA DE DIOS, Ramon (1990): "Indústria i força de treball a començaments del segle XX. El cas mallorquí: una reflexió entorn a la formació del proletariat modern", *Estudis d'Història Econòmica*, 1990/1, pàg. 33-47.
141. MOLINA DE DIOS, Ramon (1991): "Aspectos históricos de la configuración de la fuerza de trabajo en la industria mallorquina: 1860-1930", a: *Encuentro de Historia Económica*, Universidad Internacional Menéndez Pelayo, València, s. pàg.

124. MANERA ERBINA, Carles; ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1996): "El sector maderero en la industria de Mallorca, 1800-1950", a: *El sector de la madera y el mueble en Baleares*, Gabinet Tècnic de Comissions Obreres de les Illes Balears («Mercat de Treball», 8), Palma, pàg. 9-67.
125. MANERA, Carles; ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1996): "La evolución de la manufactura de la seda en Mallorca, 1780-1920", a: *España y Portugal en las rutas de la seda: diez siglos de producción y comercio entre Oriente y Occidente*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, pàg. 133-159.
126. MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (1996): "El comercio del puerto de Palma de Mallorca como indicador del cambio económico insular, 1860-1993", a: GUIMERÁ, A.; ROMERO, D. (ed.): *Puertos y Sistemas Portuarios (siglos XVI-XX)*, Ministerio de Fomento, Madrid, pàg. 333-358.
127. MANERA ERBINA, Carles (1997): "L'industrializzazione nella periferia spagnola: il caso delle Isole Baleari (1780-1920)", a: FONTANA, Giovanni Luigi (ed.): *Le vie dell'industrializzazioni europea. Sistemi a confronto*, Società Editrice il Mulino, Bologna, pàg. 275-319.
128. MANERA ERBINA, Carles (1997): "Oferta de alimentos y pautas básicas de consumo en la España mediterránea durante el siglo XVIII. El caso de la isla de Mallorca, 1778-1808", a: CAVACIOCCHI, Simoneta (ed.): *Alimentazione e nutrizione, secc. XIII-XVIII*, Le Monnier, Florència, pàg. 365-376.
129. MANERA ERBINA, Carles (1997): "Burguesía mercantil y tardofeudalismo. Notas sobre la formación del capital comercial en la Mallorca del Setecientos", a: *La burguesía española en la Edad Moderna*, vol. 2, Universidad de Valladolid/Fundación Duques de Soria, Valladolid, pàg. 811-819.
130. MANERA ERBINA, Carles (1997): "Els intercanvis comercials", a: FRADERA, Josep Maria (dir.): *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. La gran transformació, 1790-1860*, vol. 6, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pàg. 98-118.
131. MANERA ERBINA, Carles (1997): "El crecimiento económico de la Mallorca pre-turística: cambio agrario y desarrollo industrial no fabril", a: TAFUNELL, Xavier; TORRES, Eugenio (org.): *Estrategias de crecimiento de las empresas en España: estructuras organizativas y poder de mercado. Actas del VI Congreso de la Asociación de Historia Económica*, Universitat de Girona, pàg. 282-300.
132. MANERA ERBINA, Carles; CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel (1997): "La gran industria en Baleares. El caso de Industrial Mahonesa, sociedad anónima" a: TAFUNELL, Xavier; TORRES, Eugenio (org.): *Estrategias de crecimiento de las empresas en España: estructuras organizativas y poder de mercado. Actas del VI Congreso de la Asociación de Historia Económica*, Girona, pàg. 135-154.

154. MOREY TOUS, Antònia; ALBERTÍ, Antònia; MOLL, Isabel (1993): "Tierra de fideicomisos: las consecuencias de la ley de desvinculaciones en Mallorca (1768-1865)", *Àreas*, 15, pàg. 11-32.
155. MOREY TOUS, Antònia (1993): "La noblesa mallorquina als segles XVIII i XIX", *Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics*, 7, pàg. 61-87.
156. PENYA BARCELÓ, Antoni (1990): "Tallers, obradors i fàbriques. Aproximació a la indústria a Palma durant el segle XIX", *Estudis d'Història Econòmica*, 1990/1, pàg. 49-71.
157. PENYA BARCELÓ, Antoni (1991): "La ciutat i les manufactures: aspectes de la indústria urbana al segle XIX", a: MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma, pàg. 59-68.
158. PÉREZ GUTIÉRREZ, María del Pilar (1992): "Aproximación a una moral socialista mallorquina a partir de 'El Obrero Balear': 1900-1919", *Estudis Baleàrics*, 43, pàg. 95-107.
159. PÉREZ GUTIÉRREZ, María del Pilar (1993): "El ocio en el mundo del trabajo según 'El Obrero Balear': 1900-1923", a: BARCELÓ CRESPI, Maria; SUREDA GARCIA, Bernat (coord.): *XI Jornades d'Estudis Històrics Locals. Espai i temps d'oci a la història*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, pàg. 409-416.
160. PÉREZ GUTIÉRREZ, María del Pilar (1994): "Algunas funciones de una publicación socialista: 'El Obrero Balear' (1900-1923)", a: SERRA, Sebastià (coord.): *XII Jornades d'Estudis Històrics Locals. La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, pàg. 447-454.
161. PETRUS BEY, Joana Maria (1987): "El sector industrial y la evolución dispar de sus subsectores", a: *Anuario Última Hora 1987*, Palma, pàg. 131-134.
162. PETRUS BEY, Joana Maria (1988): "Dinámica espacial del desarrollo turístico. El caso de Baleares", *Treballs de Geografia*, 40, pàg. 89-110.
163. PETRUS BEY, Joana Maria (1988): "Estado actual de la industria en la isla de Mallorca", *Treballs de Geografia*, 39, pàg. 89-96.
164. PETRUS BEY, Joana Maria (1989): "La polarización del tráfico comercial entre regiones marítimas. La aplicación del índice de Bird", a: *XV Reunión de Estudios Regionales*, Asociación Española de Ciencia Regional, Murcia, pàg. 511-523.

142. MOLINA DE DIOS, Ramon (1991): "Aproximació al procés de formació de la classe obrera mallorquina", a: MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma, pàg. 73-100.
143. MOLINA DE DIOS, Ramon (1992): "Capitalisme i Història Econòmica a la Mallorca Contemporània: Reflexions per a un debat", *Estudis Baleàrics*, 43, pàg. 45-49.
144. MOLINA DE DIOS, Ramon (1992): "L'economia de Mallorca de 1900 a 1939", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom IX, Promomallorca, Palma, pàg. 191-196.
145. MOLINA DE DIOS, Ramon (1995): "Historia Económica y Arqueología Industrial en Mallorca: una simbiosis forzada", a: *VIII Congreso Internacional para la conservación del Patrimonio Industrial*, TICCIH/Ministeri d'Obres Públiques, Madrid, pàg. 305-309.
146. MOREY TOUS, Antònia; ALBERTÍ, Antònia (1987): "Inventari de l'arxiu d'una família d'arrendataris pagesos: els Calafat de Santa Maria", *Estudis Baleàrics*, 24, pàg. 83-88.
147. MOREY TOUS, Antònia (1987): "Amo", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom I, Promomallorca, Palma, pàg. 159.
148. MOREY TOUS, Antònia i altres (1989): "Auroristes i setmanaristes", *Randa*, 23, pàg. 83-140.
149. MOREY TOUS, Antònia; MONTANER, Pedro de (1989): "Notas para el estudio de la mano mayor mallorquina en los siglos XVI y XVII", *Estudis Baleàrics*, 34, pàg. 71-89.
150. MOREY TOUS, Antònia (1989): "L'heretat de can Thomàs: un exemple de transmissió fideicomissària a Mallorca", *Estudis Baleàrics*, 34, pàg. 63-70.
151. MOREY TOUS, Antònia (1987): "Possessió", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom XIII, Promomallorca, Palma, pàg. 395-401.
152. MOREY TOUS, Antònia (1992): "El patrimoni Vivot: alguns suggeriments sobre la seva formació", *Estudis d'Història Econòmica*, 1992/1, pàg. 97-121.
153. MOREY TOUS, Antònia (1993): "El segrestament del patrimoni Vivot com a conseqüència del plet de Desclapés (1746-1753)", *Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics*, 5, pàg. 17-24.

165. PETRUS BEY, Joana Maria (1989): "Calçat", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom II, Promomallorca, Palma, pàg. 374-378.
166. PETRUS BEY, Joana Maria; GRIMALT, Miquel; CORBI, Amadeu (1989): *Excursión a Pollença, Raiguer y Badias del Nord-est*, a: *II Jornadas sobre Población Española*, Departament de Ciències de la Terra, UIB/AGE.
167. PETRUS BEY, Joana Maria; SEGUÍ, Joana Maria (1989): "Análisis de los desequilibrios de la red viaria en Mallorca a través del Análisis Factorial" a: *XI Congreso Nacional de Geografía* (AGE), vol. I, Madrid, pàg. 212-221.
168. PETRUS BEY, Joana Maria (1990): *El espacio comercial de los puertos de Baleares (1973-1987)*, Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma, Ibiza y Formentera, Palma.
169. PETRUS BEY, Joana Maria; BRUNET, Pere; SEGUÍ, Joana Maria (1990): "El sistema de transportes. Evolución y perspectivas", a: *Papeles de Economía Española. Economía de las Comunidades Autónomas: Baleares*, Fundación CECA, Madrid, pàg. 279-295.
170. PETRUS BEY, Joana Maria; GRIMALT, Miquel (1990): *Excursión a Manacor y al Área Nororiental de Mallorca*, a: *IV Coloquio de Geografía Cuantitativa*, Departament de Ciències de la Terra/Grupo de Métodos Cuantitativos/AGE.
171. PETRUS BEY, Joana Maria; PICORNELL, Climent; SEGUÍ, Joana Maria (1990): "Las redes de teleflujos y su estructuración territorial en España: los flujos telefónicos", *Estudios Geográficos*, 198, pàg. 83-114.
172. PETRUS BEY, Joana Maria (1991): "El tráfico marítimo del puerto de Palma de Mallorca a lo largo del siglo XX y la actividad comercial del archipiélago entre 1973 y 1987", *Estudios d'Història Econòmica*, 1990/2, pàg. 143-171.
173. PETRUS BEY, Joana Maria; PICORNELL, Climent; SEGUÍ, Joana Maria (1991): "La interacció espacial dels fluxos telefònics a Espanya", a: *I Congrés Català de Geografia*, vol. II, Societat Catalana de Geografia, Barcelona, pàg. 721-748.
174. PETRUS BEY, Joana Maria; SEGUÍ, Joana Maria (1991): *Geografia de Redes y Sistemas de Transportes*, Síntesis («Espacios y Sociedades», 16), Madrid.
175. PETRUS BEY, Joana Maria (1992): "Els orígens del turisme", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom VIII, Promomallorca, Palma, pàg. 362-365.
176. PETRUS BEY, Joana Maria (1992): "El comerç durant el segle XX", a: *Gran*

Enciclopèdia de Mallorca, tom VIII, Promomallorca, Palma, pàg. 400-406.

177. PETRUS BEY, Joana Maria (1992): "L'ordenació del territori. Evolució històrica", a: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, tom IX, Promomallorca, Palma, pàg. 29-31.
178. PETRUS BEY, Joana Maria (1993): "Evolución reciente de las relaciones puertociudad en el caso de Palma de Mallorca, a: *Relaciones puerto-ciudad en el sistema portuario español*, Universidad de Las Palmas, Las Palmas.
179. PETRUS BEY, Joana Maria (1993): "Tendencias difusoras de la industria española desde 1975", a: *I Coloquio Hispano-Mexicano de Geografía*, Centro de Estudios Históricos de Morelos, Morelos.
180. PETRUS BEY, Joana Maria i altres (1993): "El sistema de transport", a: *CARRERAS*, Carles (dir.): *Geografía General dels Països Catalans*, vol. 4, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pàg. 116-190.
181. PETRUS BEY, Joana Maria i altres (1993): "Estudio del grado de realización del PGOU de Palma de Mallorca de 1985. Los equipamientos urbanos", a: *XIII Congreso Nacional de Geografía*, AGE, Sevilla.
182. PETRUS BEY, Joana Maria i altres (1994): *El Pla. Didáctica per a l'estudi de la comarca*, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear.
183. PETRUS BEY, Joana Maria; MANERA ERBINA, Carles (1994): "The Balearic Islands incorporation into the European transport network", a: *11th International Congress of Economic History. Europa Networks: New approaches to the development of a transnational transport and communications systems XIX-XX centuries*, European University Institute, Florència.
184. PETRUS BEY, Joana Maria (1995): "L'activitat industrial a Balears", a: *FONT, Jaume; TORT, Joan* (ed.): *Geografía Universal*, tom X, Edicions 92, Barcelona, pàg. 315-318.
185. PETRUS BEY, Joana Maria (1995): "Les ciutats", a: *FONT, Jaume; TORT, Joan* (ed.): *Geografía Universal*, tom X, Edicions 92, Barcelona, pàg. 319-323.
186. PETRUS BEY, Joana Maria (1995): "Els transports", a: *FONT, Jaume; TORT, Joan* (ed.): *Geografía Universal*, tom X, Edicions 92, Barcelona, pàg. 323-325.
187. PONS PONS, Jerònia (1988): "Assegurances i canvis marítims a Mallorca: les companyies (1660-1680)", *Estudis d'Història Econòmica*, 1988/2, pàg. 43-67.

188. PONS PONS, Jerònia (1989): "Les companyies en el sistema asseguratiu mallorquí (1660-80)", *Mayurqa*, 22, pàg. 885-893.
189. PONS PONS, Jerònia (1990): "El coste del seguro marítim en Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVII", *Estudis d'Història Econòmica*, 1990/2, pàg. 51-76.
190. PONS PONS, Jerònia; BIBILONI AMENGUAL, Andreu (1991), "Las relaciones comerciales entre Malta y Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVII", a: *Actas Primer Coloquio Internacional Hispano Mallés de Historia*, Madrid, pàg. 29-49.
191. PONS PONS, Jerònia (1992): "El pago del seguro marítimo y los conflictos ante el tribunal consular", *Pedralbes*, 12, pàg. 71-94.
192. PONS PONS, Jerònia (1992): "Negocis dels mallorquins amb índies a la segona meitat del s. XVII", a: *Congrés Internacional d'Estudis Històrics*, Palma, pàg. 315-318.
193. PONS PONS, Jerònia (1995): "Legislación y práctica en el seguro marítimo. Las contradicciones de la segunda mitad del Seiscientos en Mallorca", a: MARTÍNEZ SHAW, Carlos (ed.): *El Derecho y el Mar en la España Moderna*, Universidad de Granada/Centre d'Estudis d'Història Moderna Pierre Vilar, Granada, pàg. 39-58.
194. PONS PONS, Jerònia (1995): "Cambios en la organización de los aseguradores mallorquines durante la segunda mitad del siglo XVII", *Boletín de la Institución Fernán González*, annex al núm. 210, pàg. 9-23.
195. PONS PONS, Jerònia (1996): *Companyies i mercat assegurador a Mallorca (1650-1715)*, El Tall Editorial, Palma.
196. PONS PONS, Jerònia (1997): "Las compañías de seguros en Mallorca en la etapa preindustrial (1650-1800)", a: *VI Congreso de la Asociación de Historia Económica*, Girona.
197. PUJALTE VILANOVA, Fernando (1990): "L'oric, sociedad anónima. Una industria de automóviles en Palma de Mallorca (1920-1929)", *Estudis d'Història Econòmica*, 1990/1, pàg. 73-91.
198. PUJALTE VILANOVA, Fernando (1992): "El factor energético en el proceso de industrialización: una primera aproximación", *Estudis Baleàrics*, 43, pàg. 119-137.
199. PUJALTE VILANOVA, Fernando (coord.) (1997): *100 Años de Automóvil en las Baleares*, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear/Obra Social i Cultural de "Sa Nostra"/Prefectura de Trànsit/Grup GESA, Palma.
200. PUJALTE VILANOVA, Fernando (1997): "Dinámica de matriculación de automóviles en las Islas Baleares (1900-1960)", a: PUJALTE, Fernando (coord.): *100 Años de Automóvil en las Baleares*, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear/Obra Social i Cultural de "Sa Nostra"/Prefectura de Trànsit/Grup GESA, Palma, pàg. 11-39.
201. PUJALTE VILANOVA, Fernando (1997): "El automóvil al servicio del estamento militar", a: PUJALTE VILANOVA, Fernando (coord.): *100 Años de Automóvil en las Baleares*, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear/Obra Social i Cultural de "Sa Nostra"/Prefectura de Trànsit/Grup GESA, Palma, pàg. 161-175.
202. PUJALTE VILANOVA, Fernando (1997): "El consumo de los derivados del petróleo en las Baleares (1900-1995)", a: PUJALTE VILANOVA, Fernando (coord.): *100 Años de Automóvil en las Baleares*, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear/Obra Social i Cultural de "Sa Nostra"/Prefectura de Trànsit/Grup GESA, Palma, pàg. 191-209.
203. PUJALTE VILANOVA, Fernando (1997): "LORYC, S. A.: Una industria automovilística mallorquina. La fabricación de automóviles en las Baleares", a: PUJALTE VILANOVA, Fernando (coord.): *100 Años de Automóvil en las Baleares*, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear/Obra Social i Cultural de "Sa Nostra"/Prefectura de Trànsit/Grup GESA, Palma, pàg. 227-251.
204. PUJOL BOSCH, Antoni (1996): "Alguns indicis sobre la història de la indústria a Andratx (1830-1960)", *Estudis Baleàrics*, 53, pàg. 27-47.
205. ROCA AVELLÀ, Joan; UMBERT GUIMÓ, Josep Antoni (1990): "Economía y desarrollo industrial en Mallorca (1914-1930). Apuntes para una investigación", *Estudis d'Història Econòmica*, 1990/1, pàg. 93-112.
206. ROCA AVELLÀ, Joan (1991): "La conjuntura de la Gran Guerra i les seves conseqüències a Mallorca", a: MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma, pàg. 149-155.
207. ROCA AVELLÀ, Joan (1992): "Modernització agrícola i desenvolupament industrial. El cas de Mallorca", *Estudis Baleàrics*, 43, pàg. 109-118.
208. ROCA AVELLÀ, Joan (1996): "Modernidad y tradición: algunas consideraciones sobre la organización empresarial del sector textil en la Mallorca del último tercio del siglo XIX" a: PUJOL, Josep; FATJÓ, Pedro; ESCANDELL, Neus (ed.): *Cambio institucional e Historia Económica*, Barcelona, pàg. 661-674.

209. SERRANO ESPASES, Aina R. (1991): "Del teler manual al teler mecànic: la rellevància del cotó a Sóller", a: MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma, pàg. 123-130.

210. SERRANO ESPASES, Aina R.; BERNAT ALCOVER, Xesca; FORTEZA MAYOL, Àngels (1990): "Sóller, principal centre textil de la 'part forana' mallorquina. Primeras notas (Finales s. XVIII-primer mitja s. XX), *Estudios d'Història Econòmica*, 1990/1, pàg. 113-135.

211. UMBERT GUIMÓ, Josep (1991): "El sector extractiu i indústries derivades a Mallorca (1921-1931)", a: MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma, pàg. 159-163.

212. VIDAL NICOLAU, Antoni (1991): "Les activitats industrials a Lluçmajor (1870-1936). De les farineres a la importància del calçat", a: MANERA ERBINA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (coord.): *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma («Quaderns Cultura Fi de Segle», 8), Palma, pàg. 135-143.

213. VIDAL NICOLAU, Antoni (1992): "La fabricació de calçat de pell a Lluçmajor. Factors de localització i de producció", *Estudios Baleàrics*, 43, pàg. 83-94.

214. VIDAL NICOLAU, Antoni (1992): "Miquel Munar i Calafat -Pola- (1880-1941), obrer i socialista, empresari i batlle", a: *Miscel·lània d'homenatge a Sebastià Cardell i Tomàs*, Edicions de Pinte en Ample, Lluçmajor, núm. 3, pàg. 82-99.

215. VIDAL NICOLAU, Antoni (1992): *L'activitat industrial a Porreres (1869-1945)*, Ajuntament de Porreres, Porreres (pregó de les festes de sant Roc).

CLASSIFICACIÓ TEMÀTICA DE LES OBRES CITADES

Aclariments: aquesta classificació pretén facilitar la recerca de publicacions que facin referència a un tema concret; una obra es classifica en un determinat apartat en funció de la seva temàtica bàsica, encara que hi puguin aparèixer altres qüestions; pot succeir també que pugui classificar-se una mateixa obra en diversos apartats a la vegada.

COMERÇ: 1, 2, 4, 18, 25, 28, 40, 42, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 95, 96, 102, 104, 109, 110, 111, 114, 116, 121, 122, 123, 126, 129, 130, 164, 168, 172, 176, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196.

MANUFACTURA/INDÚSTRIA: 6, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 81, 84, 86, 88, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 102, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 127, 131, 132, 144, 145, 156, 157, 161, 163, 165, 179, 184, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215.

AGRICULTURA: 20, 21, 42, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 82, 83, 91, 96, 101, 114, 131, 137, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155.

ASPECTES SOCIALS: 7, 12, 13, 20, 21, 24, 27, 42, 93, 103, 134, 139, 140, 141, 142, 158, 159, 160.

DIVERSOS: 3, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 34, 36, 37, 38, 39, 42, 47, 52, 56, 60, 64, 68, 69, 71, 73, 77, 78, 87, 120, 128, 133, 135, 136, 137, 138, 143, 148, 162, 166, 167, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 177, 178, 180, 181, 182, 185, 186.

9. Altres mèrits

Premis

DEYÀ BAUZÀ, Miquel José (1988): obtenció del **Premi Extraordinari de Llicenciatura**, especialitat en Història.

DEYÀ BAUZÀ, Miquel José (1988): guardó **Premi Ciutat de Palma d'Investigació**, àrea d'Humanitats, per la presentació del projecte de treball titulat *La indústria rural mallorquina. Un tipus de empresa pre-capitalista*, Ajuntament de Palma.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1993): guardó **Premi Ciutat de Palma d'Investigació**, àrea d'Humanitats, per la presentació del projecte de treball titulat *La indústria mallorquina a la part forana, 1850-1930*, Ajuntament de Palma.

MANERA ERBINA, Carles (1988): obtenció del **Premi Extraordinari de Doctorat** en Història per la presentació de la tesi *Comerç i capital mercantil a Mallorca, 1720-1800*, Universitat de les Illes Balears, Palma.

MOLINA DE DIOS, Ramon (1989): guardó **Premi Ciutat de Palma d'Investigació**, àrea d'Humanitats, per la presentació del projecte de treball titulat *Indústria i classe obrera a la Ciutat de Palma, 1900-1939*, Ajuntament de Palma.

PÉREZ GUTIÉRREZ, Pilar (1993): obtenció del **Premi Extraordinari de Llicenciatura**, especialitat en Història.

PETRUS BEY, Joana Maria (1987): obtenció del **Premi Extraordinari de Llicenciatura**, especialitat en Geografia.

PETRUS BEY, Joana Maria (1993): **Premi Baldiri Reixach de Renovació Educativa** (compartit amb Miquel Grimalt, Raquel Rodríguez i Antoni Ballester), per l'obra titulada *El Pla. Didàctica per a l'estudi de la comarca*, Fundació Jaume I, Barcelona.

PONS PONS, Jerònia (1995): obtenció del **Premi Extraordinari de Doctorat** en Història per la presentació de la tesi *Companyies i mercat assegurador a Mallorca (1650-1715)*, Universitat de les Illes Balears, Palma.

SERRANO ESPASES, Aina R., BERNAT ALCOVER, Xesca i FORTEZA MAYOL, Àngels (1989): guardó **Premi Ciutat de Palma d'Investigació**, àrea d'Humanitats, per la presentació del projecte de treball titulat *De la manufactura a la fàbrica: la indústria tèxtil a la part forana mallorquina, 1836-1936*, Ajuntament de Palma.

Beques

DEYÀ BAUZÀ, Miguel José (1988): **beca del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC)** pel projecte titulat *Biociencias, medicina y sociedad en la Corona de Aragón durante la baja edad media y renacimiento (1280-1520)*.

DEYÀ BAUZÀ, Miguel José (1989): **beca de postgrau d'investigació concedida per la Conselleria de Cultura, Educació i Esports** del Govern Balear, amb adscripció al Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts de la Universitat de les Illes Balears, pel projecte titulat *La indústria rural tèxtil a la Mallorca del segle XVIII*.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1997): **borsa d'estudi per a la investigació concedida pel Consell Insular de Mallorca** pel projecte titulat *L'impacte de la crisi de 1898 sobre el sector industrial de Mallorca: el cas del calçat*.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1997): **borsa d'estudi per a la investigació concedida pel Consell Insular de Mallorca** pel projecte titulat *Els canvis al camp mallorquí en una conjuntura de recessió: l'atac fil·loxèric, la irrupció dels conreus comercials i la mecanització agrícola*.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria i SERRANO ESPASES, Aina R. (1997): **borsa d'estudi per a la investigació concedida pel Consell Insular de Mallorca** pel projecte titulat *La situació de la dona en la societat d'entre dos segles*.

MOLINA DE DIOS, Ramon (1997): **borsa d'estudi per a la investigació concedida pel Consell Insular de Mallorca** pel projecte titulat *El nivell de vida dels mallorquins entre la crisi finisecular i la Gran Guerra*.

MOLINA DE DIOS, Ramon (1997): **borsa d'estudi per a la investigació concedida pel Consell Insular de Mallorca** pel projecte titulat *La indústria farinera mallorquina entre els dos segles. Continuïtats i renovacions tecnològiques*.

PONS PONS, Jerònia (1988): **beca de postgrau d'investigació concedida per la Conselleria de Cultura, Educació i Esports** del Govern Balear pel projecte titulat *Crèdit comercial i tràfic marítim a Mallorca, 1650-1700*.

Diversos

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1992): **coordinació permanent de l'exposició itinerant sobre la industrialització mallorquina** *Fabricants i treballadors a Mallorca 1780-1940*, des de 1992.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1992-1994): **col·laboradora del Departament d'Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Fundació Jaume Bofill** en l'elaboració de l'*Índex d'Estudis Socials*, Tesis Doctorals, pel que fa a l'apartat de les Illes Balears.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1993-1997): **professora del Pla de Reciclatge de Catalunya**. Impartició del mòdul corresponent a Medi Social i Cultural titulat "Història de Mallorca des de la prehistòria fins a l'actualitat". Universitat de les Illes Balears/Govern Balear/Ministeri d'Educació i Ciència.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1994): **monitora de Mòduls d'Organització i Gestió d'Arxius Administratius**. Impartició del curs "Auxiliar de Documentalista de Formació Professional Ocupacional", de 250 hores de durada. FOREM (Formació i Treball)/Fons Social Europeu/Govern Balear.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (1996): **professora del curs de formació ocupacional** "Tècniques d'Auxiliar Administratiu (nocions bàsiques de comptabilitat, informàtica, tasques auxiliars d'oficina i tècniques de recerca laboral)" (96 hores de durada). PROBENS/FOREM/Consell Insular de Mallorca.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria i SERRANO ESPASES, Aina R. (1997): **elaboració dels textos dels panells corresponents a la dona treballadora en l'exposició *Dones a les illes: treball, esplot i ensenyament (1895-1945)***. Comissió Interdepartamental de la Dona, Conselleria de Presidència del Govern Balear, Palma.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria i BALLESTER SASTRE, Catalina (1997): **elaboració de l'informe tècnic *La Tafona de Son Vic (Selva)***. Una mostra significativa del procés de producció d'oli a Mallorca, presentat per la seva propietària, Sebastiana Coll Vallori, en el Servei de Patrimoni del Consell Insular de Mallorca.

LÓPEZ NADAL, Gonçal (1988): **realització de la traducció** WALLERSTEIN, Immanuel: "El burgués/la burguesía como concepto y realidad", *Estudios d'Història Econòmica*, 1988/2, pàg. 91-107

LÓPEZ NADAL, Gonçal (1989): **realització de la traducció** BIBIKOV, Michael: "Especialización y diversificación en la economía rural bizantina y en la vieja Rusia", *Estudios d'Història Econòmica*, 1989/2, pàg. 25-33

MANERA ERBINA, Carles (1987-1988): **col·laborador del Departament d'Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Fundació Jaume Bofill** en l'elaboració de l'*Índex d'Estudis Socials*, Tesis Doctorals, pel que fa a l'apartat de les Illes Balears.

MANERA ERBINA, Carles (1987-1988): nomenament com a **membre corresponent de la Real Academia de la Historia**.

MANERA ERBINA, Carles (1988-1997): **director del Seminari d'Història Econòmica**, insert en el Departament d'Economia i Empresa de la Universitat de les Illes Balears.

MANERA ERBINA, Carles (1990): **coordinació i elaboració dels textos, gràfics i mapes** corresponents a la sala dedicada al segle XVIII de l'exposició *Palma y el mar*, patrocinada per l'Ajuntament de Palma.

MANERA ERBINA, Carles (des de 1994): **assessor i col·laborador de l'obra Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans**, dirigida per Borja de Riquer.

MANERA ERBINA, Carles (1996): **membre del Consell Acadèmic** del Twelfth International Economic History Congress, Sevilla 1998.

MANERA ERBINA, Carles (1996-1998): **coorganitzador de la sessió C21** "Les ports et l'économie urbaine et régionale: hinterlands, investissements portuaires (1850-1910)" (conjuntament amb Natividad de la Puerta), Twelfth International Economic History Congress, Sevilla 1998.

MAS I FORNERS, Antoni (1993-1995): **catalogació i ordenació de l'Arxiu Municipal de Santa Margalida**, Consell Insular de Mallorca.

MAS I FORNERS, Antoni (1993-1997): **professor del Pla de Reciclatge de Català**. Impartició del mòdul corresponent a Medi Social i Cultural titulat "Història de Mallorca des de la prehistòria fins a l'actualitat". Universitat de les Illes Balears/Govern Balear/Ministeri d'Educació i Ciència.

MOREY TOUS, Antònia (1986): **ordenació de la secció històrica de l'Arxiu de la Junta d'Obres del Port de Palma**.

MOREY TOUS, Antònia (1986-1987): **ordenació de diverses seccions de l'Arxiu Municipal de Palma**.

MOREY TOUS, Antònia (1985-1988): **membre de l'equip responsable d'informació i ressenyes bibliogràfiques de la revista Estudis Baleàrics**, Institut d'Estudis Baleàrics.

MOREY TOUS, Antònia (des de 1988): **catalogació i ordenació com a ajudant de biblioteca del fons de reserva de la Biblioteca Municipal de Palma**, Ajuntament de Palma.

MOREY TOUS, Antònia (1990-1991): **catalogació i classificació d'una part del fons antic de la Biblioteca Pública de Mallorca**, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear.

MOREY TOUS, Antònia (1991): **elaboració de l'inventari de la Biblioteca de Lluís Alemany i Vich**, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear.

PETRUS BEY, Joana Maria (1997): **presidenta del Comitè Científic** de la Conferència Internacional sobre Turisme i Desenvolupament Sostenible a la Mediterrània, Calvià.

PETRUS BEY, Joana Maria (1997): **membre del Comitè Científic** de la International Conference: Environmental Challenges in a Expanding Urban World, CNIG, Lisboa.

PUJALTE VILANOVA, Fernando (1995): **catalogació de la Biblioteca Joan Llabrés i Bernal**, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Mallorca, Eivissa i Formentera.

PUJALTE VILANOVA, Fernando (1997): **comissariat de l'exposició Cent anys d'automòbil a les Illes Balears (1897-1997)**, Prefectura Provincial de Trànsit/Obra Social i Cultural de "Sa Nostra"/Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern Balear.

SERRANO ESPASES, Aina R. (1991): **catalogació i ordenació de l'Arxiu Municipal d'Estellencs**, Consell Insular de Mallorca.

SERRANO ESPASES, Aina R. (1992): **catalogació i ordenació de l'Arxiu Municipal de Santa Maria del Camí**, Consell Insular de Mallorca.

10. Experiència de gestió acadèmica

GONÇAL LÓPEZ NADAL

1996-1997: desenvolupament del càrrec de Secretari del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS.

CARLES MANERA ERBINA

1988-1996: desenvolupament del càrrec de Secretari del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS.

Des de 1996: desenvolupament del càrrec de Vicerector de Planificació Económicoadministrativa, UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS (en actiu).

JOANA MARIA PETRUS BEY

1990-1995: desenvolupament del càrrec de Secretària del Departament de Ciències de la Terra, UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS.

Des de 1995: desenvolupament del càrrec de Vicerectora d'Alumnes i Campus, UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS (en actiu).

11. Grup d'Estudis d'Història Econòmica: informació general

Grup d'investigació en Història Econòmica a la Universitat de les Illes Balears

Carles Manera Erbina, *director*

Miquel Àngel Casanovas Camps

Miguel José Deyá Bauzá

Joana Maria Escartín Bisbal

David Ginard Féron

Gonçal López Nadal

Ramon Molina de Dios

Antònia Morey Tous

Joana Maria Petrus Bey

ADREÇA DE CONTACTE:

Carles Manera Erbina

Departament d'Economia i Empresa

Universitat de les Illes Balears

Edifici Ramon Llull

Cra. Valldemossa, km. 7,5

(07071 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-173275

Fax: 971-173473

Col·laboradors actuals del Grup d'investigació

Albert Aguilera

Gabriel Jover Avellà

Antoni Mas i Forners

Mària del Pilar Pérez Gutiérrez

Jerònia Pons Pons

Fernando Pujalte Vilanova

Joan Roca Avellà

Aina R. Serrano Espases

Línies de recerca i adreces de contacte professional

AGUILERA, Albert

Línies d'investigació:

Tecnologia industrial i tècniques audiovisuals

Càrrec i adreça professional:

Professor d'Ensenyament Secundari

Col·legi Es Liceu

C/ Cabana, 31 (Pont d'Inca-Marratxí-Mallorca)

Telèfon: 971-480237

CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel

Línies d'investigació:

Història econòmica de Menorca, segles XVIII-XX

Càrrec i adreça professional:

Professor Associat d'Història i Institucions

Econòmiques

Departament d'Economia i Empresa

Universitat de les Illes Balears

Extensió de la UIB a Menorca

Can Salord

C/ Major, 14

(07730 Alaior-Menorca)

Telèfon: 971-379002

Fax: 971-379124

Adreça electrònica: VEUMEN@clust.uib.es

DEYÀ BAUZÀ, Miguel José

Línies d'investigació:

Manufactura preindustrial de Mallorca, segles XV-XVIII

Càrrec i adreça professional:

Professor Associat d'Història Moderna

Departament de Ciències Històriques i Teoria de

les Arts

Universitat de les Illes Balears

Edifici Ramon Llull

Cra. de Valldemossa, km. 7,5

(07071 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-172693

Fax: 971-173473

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria

Línies d'investigació:

Formació dels districtes industrials a la Mediterrània

Arqueologia industrial, segles XVIII-XX

Història de la dona a Mallorca, segles XIX-XX

Càrrec i adreça professional:

Professora Ajudant d'Història i Institucions

conòmiques

Departament d'Economia i Empresa
Universitat de les Illes Balears

Edifici Ramon Llull

Cra. de Valldemossa, km. 7,5

(07071 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-173275

Fax: 971-173473

GINARD FÉRON, David

Línies d'investigació:

Càrrec i adreça professional:

Història social i econòmica de Mallorca, segle XX

Professor Associat d'Història i Institucions

Econòmiques

Departament d'Economia i Empresa

Universitat de les Illes Balears

Edifici Ramon Llull

Cra. de Valldemossa, km. 7,5

(07071 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-173274

Fax: 971-173473

JOVER AVELLÀ, Gabriel

Línies d'investigació:

Agricultura i desenvolupament econòmic,
segles XV-XVIII

Càrrec i adreça professional:

Professor Ajudant d'Història i Institucions

Econòmiques

Departament d'Economia i Empresa

Campus de Montilivi, s/n (17071 Girona)

Telèfon: 972-41 82 23

Fax: 972-41 80 32

Adreça electrònica: gjover@enterprise.udg.es

LÓPEZ NADAL, Gonçal

Línies d'investigació:

Comerç i activitats mercantils no convencionals a la
Mediterrània durant l'època moderna

Càrrec i adreça professional:

Professor Titular d'Universitat d'Història i

Institucions Econòmiques

Departament d'Economia i Empresa

Universitat de les Illes Balears

Edifici Ramon Llull

Cra. de Valldemossa, km. 7,5

(07071 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-173274

Fax: 971-173473

MANERA ERBINA, Carles
Línies d'investigació:

Desenvolupament econòmic de les Illes Balears,
segles XVIII-XX

Càrrec i adreça professional:

**Professor Titular d'Universitat d'Història i
Institucions Econòmiques**

Departament d'Economia i Empresa
Universitat de les Illes Balears

Edifici Ramon Llull

Cra. Valldemossa, km. 7,5

(07071 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-173275

Fax: 971-173473

Adreça electrònica: VPEVIC@ps.uib.es

MAS I FORNERS, Antoni
Línies d'investigació:

Economia rural, estructura social i feudalisme a
Mallorca durant l'època mitjana i moderna

Arxiver Municipal i Tècnic de Cultura i

Patrimoni

Ajuntament de Santa Margalida

C/ Passeig des Pouàs, 23

(07450 Santa Margalida-Mallorca)

Telèfon: 971: 523030

Fax: 971-523777

MOLINA DE DIOS, Ramon
Línies d'investigació:

Classes socials, treball industrial i condicions de vida
a Mallorca, segles XIX-XX

Arqueologia industrial: segles XIX i XX.

**Professor Associat d'Història i Institucions
Econòmiques**

Departament d'Economia i Empresa

Universitat de les Illes Balears

Edifici Ramon Llull

Cra. de Valldemossa, km. 7,5

(07071 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-172693

Fax: 971-173473

Adreça electrònica: molina@new-ton.com

MOREY TOUS, Antònia
Línies d'investigació:

Història agrària, social i de la família a Mallorca,
segles XVIII-XIX

Càrrec i adreça professional:

**Professora Associada d'Història i Institucions
Econòmiques**

Departament d'Economia i Empresa

Universitat de les Illes Balears

Edifici Ramon Llull

Cra. de Valldemossa, km. 7,5

(07071 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-173275

Fax: 971-173473

PÉREZ GUTIÉRREZ, María del Pilar
Línies d'investigació:

Situació socioprofessional de la població a Mallorca,
segles XVIII-XIX

Càrrec i adreça professional:

Professora d'Ensenyament Secundari

Institut d'Ensenyament Secundari núm. 12

Salvador Dalí, 3 (07011 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-457710

Adreça electrònica: mallorca@arrakis.es

PETRUS BEY, Joana Maria
Línies d'investigació:

Ordenació del territori, comerç marítim i localització de
l'activitat industrial a la Mallorca contemporània

**Professora Titular d'Universitat de Geografia
Humana**

Departament de Ciències de la Terra

Universitat de les Illes Balears

Edifici Guillem Colom

Cra. Valldemossa, km. 7,5

(07071 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-173158

Fax: 971-173184

PONS PONS, Jerònia
Línies d'investigació:

Evolució de l'assegurança marítima al mercat espanyol,
les transformacions en les empreses mercantils i entitats
asseguradores

**Professora Associada d'Història i Institucions
Econòmiques**

Àrea d'Història Econòmica

Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials

Universitat de Sevilla

C/ Ramon y Cajal, 1 (41018 Sevilla)

Telèfon: 95-4557613

Fax: 95-4557831

Adreça electrònica: jpons@cica.es

Càrrec i adreça professional:

PUJALTE VILANOVA, Fernando

Línies d'investigació:

Història empresarial, desenvolupament tecnològic i

energètic de Mallorca, segles XIX-XX

Càrrec i adreça professional: C/Morei, 8 2n 2na (07001 Palma-Mallorca)

Telèfon: 971-713830

ROCA AVELLÀ, Joan

Línies d'investigació:

Història industrial tèxtil, història empresarial i patrimoni

arqueològic industrial de Mallorca, segles XIX-XX

Càrrec i adreça professional: **Professor d'Ensenyament Secundari**

Col·legi Pius XII

C/ Arquitecte Bennàssar, 75

(07004 Palma-Mallorca)

Telèfon: 751572

SERRANO ESPASES, Aina R.

Línies d'investigació:

Propostes d'organització dels arxius empresarials

Història de la dona a Mallorca, segles XIX-XX

Càrrec i adreça professional: **Tècnica en documentació**

FODESMA, Consell Insular de Mallorca

C/General Riera, 111 (07010 Palma-Mallorca)

Telèfon: 173651

Fax: 173640

Adreça electrònica: g191780803@abonados.cplus.es

12. Estudis d'Història Econòmica: equip i sumaris

DIRECTORS:

Gonçal López Nadal

Carles Manera Erbina

SECRETÀRIA DE REDACCIÓ:

Joana Maria Escartín Bisbal

CONSELL DE REDACCIÓ:

Miguel José Deyá Bauzá

Joana Maria Escartín Bisbal

David Ginard Féron

Gabriel Jover Avellà

Antoni Mas i Forners

Ramon Molina de Dios

Joana Maria Petrus Bey

Joan Roca Avellà

1986, núm. 1

Monogràfic de:

LÓPEZ BONET, Josep Francesc: *Comunidad y corona: el precio de servir (las cargas sobre el consumo en el siglo XIV en Mallorca)*, 193 pàg.

1987/I

DEYÁ BAUZÁ, Miguel José: Introducció a la tipologia de las actividades textiles rurales en Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVIIIpàg. 7-19.

LÓPEZ NADAL, Gonçal: Comentaris a uns aranzels comercials de mitjan segle XVII.....pàg. 21-33.

MACZAK, Antoni: El poder y la distribución de la renta social.....pàg. 35-56.

MALAMUD, Carlos D.: Los comerciantes limeños y su posición frente al "comercio directo" francés (1695-1725).....pàg. 57-82.

ALONSO ÁLVAREZ, Luis: Oferta y demanda en la crisis del mercado colonial de 1787. Una aproximación a partir del caso coruñéspàg. 83-92.

TELLO, Enric: La filatura domèstica del cotó a l'interior de Catalunya. L'exemple de la Segarra (1770-1824)pàg. 93-106.

TOPOLSKI, Jerzy: El problema del reparto de la renta nacional como medio de síntesis históricapàg. 107-113.

1988/1

HOCQUET, Jean Claude: Los puertos de la sal en la Europa Meridional. Contribución al estudio de las estructuras materiales de un gran comercio.....pàg. 5-26

LOBATO FRANCO, Isabel: Societats mercantils a la Barcelona del segle XVII. La companyia Dalmases-Ferrerpàg. 27-44

MARTÍN CORRALES, Eloy: Sobre sanidad y pesca en la Cataluña del siglo XVIIIpàg. 45-64

BIBILONI AMENGUAL, Andreu: Comerç de contraban a Mallorca: 1750-1812. El cas del tabac.....pàg. 65-97

FRANCH BENAVENT, Ricardo: Los problemas en la elaboración y comercialización de los tejidos de seda valencianos durante el siglo XVIIIpàg. 99-115

MANERA ERBINA, Carles: Viticultura i mercat. Reflexions sobre la producció i el tràfic de l'aiguardent mallorquí durant el segle XVIIIpàg. 117-149

MINCHINTON, Walter: La base energética de la revolución industrial británica.....pàg. 151-168

POMORSKI, Jan: Las relaciones inter-paradigmáticas en Historia económica y el problema de las investigaciones sobre distribución de la Rentapàg. 169-176

1988/2

PORCEL GOMILA, Biel: Modelos económico-sociales para la prehistoria mallorquinapàg. 5-13

DEYÁ BAUZÁ, Miguel José: La industria rural textil en la Mallorca moderna: producción y formas de comercialización interiorpàg. 15-41

PONS PONS, Jerònia: Assegurances i canvis marítims a Mallorca: les companyies (1660-1680).....pàg. 43-67

URIARTE AYO, Rafael: La metalurgia ligera en el País Vasco. Análisis de un modelo local: las fraguas de Ochandiano en el siglo XVIIIpàg. 69-81

ALONSO ÁLVAREZ, Luis: La elaboración de una base de datos para la cuantificación del *comercio libre* entre España y Américapàg. 83-89

WALLERSTEIN, Immanuel: El burgués/la burguesía como concepto y realidad.....pàg. 91-107

1989/1

BARCELÓ, Alfons: Contrastació empírica del teorema sobre béns autorreproduïblespàg. 5-9

SÁNCHEZ BENITO, José María: Datos sobre la organización de la producción apícola castellana en la baja edad mediapàg. 11-25

GARCÍA MARTÍN, Pedro: El Monasterio de Valvanera: la crisis de una "empresa agropecuaria" en las postrimerías del antiguo régimen.....pàg. 27-61

PORTELLA COLL, Jaume: Consideracions sobre la repercussió econòmica a Ciutadella de la pesta de 1652.....pàg. 63-70

SÁNCHEZ SUÁREZ, Alejandro: Entre el feudalismo manufacturero y la modernización industrial. *El Cuerpo de Fabricantes de Tejidos e Hilados de algodón* de Barcelona, 1799-1819pàg. 71-88

WRIGLEY, E. A.: Dos tipos de Capitalismo, dos tipos de crecimiento.....pàg. 89-109

1989/2

ALZINA MESTRE, Jaume: La demografia històrica a les Illes Balears. Consideracions generals sobre l'estat de la qüestiópàg. 5-23

BIBIKOV, Michael: Especialización y diversificación en la economía rural bizantina y en la vieja Rusiapàg. 25-33

STALSBERG, Anne: Austerveg: El comercio escandinavo en Rusia durante el período vikingopàg. 35-47

SASTRE MOLL, Jaume: La exportación de sal y pez de Ibiza, 1327-1343	pàg. 49-71
TENENTI, Alberto: Sobre tasas asegurativas del Mediterráneo del siglo XV y primera mitad del XVI	pàg. 73-85
MARTÍN CORRALES, Eloy: Cereales y capitanes greco-otomanos en la Málaga de fines del siglo XVIII	pàg. 87-114
GÓMEZ ZORRAQUINO, José Ignacio: La burguesía mercantil catalana en Aragón. La familia Torres (1750-1816)	pàg. 115-132
MARÍ PUIG, Amador: El comerç de blat al port de Maó (1792-1802)	pàg. 133-157
1990/1	
Títol del monogràfic: INDÚSTRIA A MALLORCA: UNA PERSPECTIVA HISTÒRICA	
MANERA ERBINA, Carles: Industrialització sense Revolució Industrial. Mallorca, 1780-1880	pàg. 7-32
MOLINA DE DIOS, Ramon: Indústria i força de treball a començaments del segle XX. El cas mallorquí: una reflexió entorn a la formació del proletariat modern	pàg. 33-47
PENYA BARCELÓ, Antoni: Tallers, obradors i fàbriques. Aproximació a la indústria a Palma durant el segle XIX	pàg. 49-71
PUJALTE VILANOVA, Fernando: Loric, sociedad anónima. Una industria de automóviles en Palma de Mallorca (1920-1929)	pàg. 73-91
ROCA AVELLÀ, Joan i UMBERT GUIMÓ, Josep Antoni: Economía y desarrollo industrial en Mallorca (1914-1930). Apuntes para una investigación	pàg. 93-112
SERRANO ESPASES, Aina R., BERNAT ALCOVER, Xesca i FORTEZA MAYOL, Àngels: Sòlter, principal centro textil de la "part forana" mallorquina. Primeras notas (Finales s. XVIII-primer mitad s. XX)	pàg. 113-135
ARRIGHI, Giovanni: Estandarización y regulación del mercado de trabajo desde una perspectiva histórica	pàg. 137-148
GIL IBÁÑEZ, Santos: Desindustrialización y Economía de Servicios	pàg. 149-154
1990/2	
Títol del monogràfic: RECERQUES SOBRE COMERÇ MALLORQUÍ, 1650-1985	
BIBILONI AMENGUAL, Andreu: El transporte del aceite mallorquín durante la segunda mitad del siglo XVII. Los pabellones y las embarcaciones	pàg. 5-26
LÓPEZ NADAL, Gonçal: Corso y suministro de trigo en Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVII	pàg. 27-49
PONS PONS, Jerònia: El coste del seguro marítimo en Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVII	pàg. 51-76
MANERA ERBINA, Carles: El comercio exterior mallorquín en la era de la consolidación del mercado mundial, 1704-1886	pàg. 77-113
BINIMELIS SEBASTIÁN, Jaume i GONZÁLEZ OLIVARES, Antoni: El tràfec de vins a través del port de Felanitx	pàg. 115-129
ALENYAR FUSTER, Miquel: La balanza comercial de Mallorca en 1918	pàg. 131-141
PETRUS BEY, Joana Maria: El tráfico marítimo del puerto de Palma de Mallorca a lo largo del siglo XX y la actividad comercial del archipiélago entre 1973 y 1987	pàg. 143-171
BARCELÓ, Alfons: Notas sobre la aplicación de enfoques y conceptos económicos en historiografía	pàg. 173-186
1991/1	
ALZINA I MESTRE, Jaume: Terra i propietat a la comarca del llevant de Mallorca (1818-1944) (I)	pàg. 5-38
IZQUIERDO LÓPEZ, Jorge i MONTERO FENOLLÓS, Juan Luis: La mano de obra en las minas romanas de la Hispania meridional. De Diodoro Siculo a las evidencias arqueológicas	pàg. 39-50

QUINTANA TORRES, Antoni: Estat general de la ramaderia mallorquina (segle XVII)	pàg. 57-71
LODER, John i MOLL, Isabel: El sistema agrario de Campos 1818	pàg. 73-96
MOREY TOUS, Antònia: El patrimoni Vivot: alguns suggeriments sobre la seva formació	pàg. 97-121
1992/2	
BERG, Maxine i HUDSON, Pat: Rehabilitando la revolución industrial.....	pàg. 7-36
DELGADO RIBAS, Josep Maria: Coyuntura internacional y "Comercio Libre": El mercado barcelonés de productos agrícolas tropicales a fines del siglo XVIII.....	pàg. 37-61
COMÍN, Francisco: Una reconstrucción económica diferente en la España de la postguerra	pàg. 63-78
MAIXÉ ALTÉS, Joan Carles: Mercado exterior y abasto urbano: el caso barcelonés del siglo XVIII.....	pàg. 79-97
MORINEAU, Michel: Sweet sulphur and bitter chocolate	pàg. 99-123
PASCUAL, Pere i SUDRIÀ, Carles: Quiebra colonial y ajuste monetario en España	pàg. 125-141
TORTELLA, Gabriel: Historia económica y teoría económica: un diálogo permanente	pàg. 143-159
1993/1	
Títol del monogràfic: ECONOMIA I SOCIETAT A LA PREHISTÒRIA I MÓN ANTIC , Víctor M. Guerrero Ayuso (coordinador)	
LIPINSKI, E.: La industria y el comercio de la púrpura "Tiria"	pàg. 5-12
WAGNER, Carlos G.: Aspectos socioeconómicos de la expansión fenicia en occidente: el intercambio desigual y la colonización agrícola.....	pàg. 13-37

GUICHARD, Pierre: La transición de la Baja Edad Antigua a la Edad Media Musulmana en la costa mediterránea de la península Ibérica (Siglos VI-XI)	pàg. 51-60
CASASNOVAS CAMPS, Miguel Àngel: Els manifestes de béns com a instruments de fiscalitat	pàg. 61-78
BUIGUES, Jean-Marc i TASCÓN, Luis Julio: El poder adquisitivo de los funcionarios municipales de la ciudad de León (1613-1813)	pàg. 79-108
1991/2	
ALZINA I MESTRE, Jaume: Terra i propietat a la comarca del llevant de Mallorca (1818-1944) (II)	pàg. 5-43
ABRAHAM, Meera: El comercio en el sur de la India y Sri Lanka. Antes de la llegada de los portugueses	pàg. 45-54
BEJARANO GALDINO, Emilio: Las cargas gremiales en la decadencia de las corporaciones a mediados del siglo XVIII. El caso del gremio de carpinteros.....	pàg. 55-80
GIL IBÁÑEZ, Santos: Keynes y los ciclos de P. Económica	pàg. 81-93
LÓPEZ NADAL, Gonçal: El corsarismo en el Mediterráneo entre los tratados de Utrecht y París (1715-1856). Primeras reflexiones	pàg. 95-110
ROMÁN CERVANTES, Cándido: Respuesta a la crisis: desarrollo de los modelos de financiación agraria en el Campo de Cartagena, (1880-1930)	pàg. 111-128
1992/1	
Títol del monogràfic: ESTUDIS SOBRE EL MÓN AGRARI MALLORQUÍ	
POVEDA I SÁNCHEZ, Àngel: Mayurqa, un espacio agrario de alquilerías y rahales	pàg. 5-11
SOTO, Ricard: Ovelles, vaques, porcs i eclesiàstics.....	pàg. 13-29
JOVER AVELLÀ, Gabriel: Una crisi de la renda feudal?	pàg. 31-55

TORRAS ELIAS, Jaume: Productes vitícoles i integració mercantil a Europa, ss. XVI-XVIII	pàg. 23-33
TASCÓN FERNÁNDEZ, Luis Julio: El estancamiento de las economías de montaña de España: los valles leoneses de la "Cordillera Cantábrica", en el siglo XVIII	pàg. 35-44
MUSSET I PONS, Assumpta: Penetració i expansió del comerç català en el mercat espanyol al segle XVIII. Sistemes de comercialització.....	pàg. 45-65
VIDAL OLIVARES, Javier: La estrategia internacional de las empresas ferroviarias en España durante la segunda mitad del siglo XIX (1850-1914).....	pàg. 67-87
MARTÍNEZ LÓPEZ, Alberte: El fracaso de la modernización de una industria tradicional: las tenerías gallegas, 1750-1935	pàg. 89-115

ESTUDIS D'HISTÒRIA ECONÒMICA

ADREÇA DE CORRESPONDÈNCIA:

Grup d'Estudis d'Història Econòmica
Apartat de correus 1668
07080 Palma-Mallorca

EDICIÓ I SUBSCRIPCIONS:

Prensa Universitaria
C/ Andreu Torrens, 15 baixos
Apartat de correus 5100
07080 Palma-Mallorca
Tel.: 971-285309

DOMÍNGUEZ MENEDERO, Adolfo J.: Mecanismos, rutas y agentes comerciales en las relaciones económicas entre griegos e indígenas en el interior peninsular	pàg. 39-74
FERNÁNDEZ URIEL, Pilar: Reflexiones sobre la industria de la púrpura y su papel en la economía del mundo antiguo	pàg. 75-89
VÁZQUEZ HOYS, Ana M ^a : El templo de Heracles Melkart en Gades y su papel económico	pàg. 91-111
GUERRERO AYUSO, Víctor M.: Navegación y comercio en las Baleares romanas	pàg. 113-138
1996, núm. 13	
Títol del monogràfic: L'ORIGEN DE LA VIA MENORQUINA DE CREIXEMENT. REVISIÓ CRÍTICA I NOVES HIPÒTESIS , Carles Manera (coordinador)	
CASASNOVAS CAMPS, Miquel Àngel: El segle XVIII dins la historiografia menorquina: estat de la qüestió, problemes i perspectives.....	pàg. 5-21
MARÍ PUIG, Amador: Menestrals i manufactura a la Menorca de finals del segle XVIII.....	pàg. 23-41
MANERA ERBINA, Carles: Consideracions sobre la via menorquina de creixement: mite i realitat d'un procés socioeconòmic	pàg. 43-71
SANTALÓ MEDIÀVILLA, Joan: Introducció a la història de la indústria de les bosses de plata a Menorca	pàg. 73-90
MARQUÈS SINTES, Miquel: Una visió de l'evolució industrial a Alaïor	pàg. 91-108
ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria: Pagesos, artesans, professionals. Situació sociolaboral a Menorca a les acaballes del vuit-cents	pàg. 109-136
1997, núm. 14	
LLOPIS AGELÁN, Enrique i altres: La trayectoria de la población extremeña en la primera mitad del siglo XVI	

13. *Resums de tesis doctorals recents en Història Econòmica, 1995-1997*

LA MANUFACTURA DE LA LANA EN MALLORCA (1400-1700): GREMIOS, ARTESANOS Y COMERCIANTES

Miguel José Deyá Bauzá
Universitat de les Illes Balears, 1996

L'objectiu fonamental de la tesi era l'estudi de la draperia mallorquina tant des d'un punt de vista d'evolució de la producció en termes quantitius com pel que fa a altres aspectes (formes d'organització laboral, tipus de manufactures fabricades...). Els treballs realitzats fins aleshores consideraven aquest sector com a fonamental per a l'economia mallorquina de l'Edat Mitjana, mentre que per a l'Edat Moderna es parlava d'una crisi de la indústria de la llana, crisi que aniria paral·lela a la del comerç exterior mallorquí.

D'acord amb l'objectiu indicat, el primer que calia fer era analitzar, per dir-ho així, el punt de partida. Per estudiar la situació de la draperia durant l'Edat Moderna es feia necessari analitzar-ne la situació durant la segona meitat del segle XV, quan —almenys quantitativament— el sector passava per un moment d'expansió. Es pot afirmar que en el quatre-cents la manufactura de la llana mallorquina adquirí uns trets que trobarem durant tota l'Edat Moderna. Alguns d'aquests trets són:

1r) Inexistència d'un veritable sistema gremial basat en un reduït nombre de productors i un limitat accés al grau de mestre. Com passa en altres centres exportadors de draps de mitjana i baixa qualitat, l'existència d'un mercat exterior de certa envergadura provocà un important augment de la població ocupada en el sector, la qual cosa pogué col·laborar en un descens de la qualitat de la producció (Deyá, 1991: 65).

2n) Un important paper de la mà d'obra rural.

3r) Pel que fa a l'organització laboral, cal considerar que en el segle XV un grup de pareïres rics i alguns mercaders s'havien convertit en directors del procés productiu. Apareixen, així, les figures ja clàssiques dels pareïres-fabricants i dels mercaders-fabricants. Aquests empresaris s'asseguraven el subministrament de matèria primera i actualment ven com a **coordinadors d'un procés productiu altament descentralitzat**, de manera que el *verlagsystem* fou el sistema de producció de manufactures més estès, amb la consegüent pèrdua d'independència per part d'un gran nombre d'artesans.

4t) Una activitat tèxtil adaptada a l'economia mallorquina del moment i molt especialment al seu sector primari, el qual oferia una autèntica reserva de mà d'obra desocupada i, per tant, susceptible de ser emprada en les primeres fases del procés productiu de teixits de llana de baixa i mitjana qualitat. Ni a finals de l'Edat Mitjana ni durant l'Edat Moderna no es pretengué l'elaboració de teixits selectes. Aquest canvi hauria suposat una renovació tècnica, utilitzar llana de primera qualitat, aconseguir una for-

mació professional més adequada, un procés productiu més centralitzat, unitats productives de majors dimensions i, en definitiva, un augment dels capitals invertits en el sector.

El que s'acaba de dir sobre la importància del segle XV per entendre la situació de la draperia mallorquina durant l'Edat Moderna no significa que el sector restés estàtic durant els segles XVI i XVII. Precisament per mantenir la seva presència en les franges menys exigents dels mercats tradicionals (essencialment el sud d'Itàlia), s'hagueren de modificar alguns aspectes durant aquelles dues centúries. Entre els canvis més rellevants cal destacar:

1r) L'elaboració de nous tipus de robes i la substitució dels draps tradicionals (setzens, divitens, vintens) per estamenes i en menor mesura per frises i altres teixits propis de la nova draperia. Aquesta modificació ja és evident a mitjan segle XVI. Els nous tipus de teixits necessitaven llana de menor qualitat i requerien menys esforç en la preparació de la matèria primera, l'amolinat i els darrers adobs de la manufactura, circumstàncies que permetien una reducció del cost de producció.

2n) La mescla de la llana amb altres fibres. Es divulgà la mitjallana —fabricada amb llana i cotó— i algunes varietats de gira-sols a partir de la barreja de la fibra animal i la vegetal. Es tracta d'un comportament que es documenta ja en el segle XVI, encara que la seva major divulgació correspon a la segona meitat del XVII. La mescla de fibres de diferent natura es trobava molt més estesa a la part forana i especialment entre els teixidors de lli, car la seva reglamentació era molt menys escrupolosa que la dels teixidors de llana de Ciutat.

3r) L'ús de productes tintoris més barats que els determinats per la normativa del segle XV.

Aquestes tres mesures tenien un mateix objectiu: aconseguir la competitivitat mitjançant la reducció de preus. Cal reflexionar, si més no durant un instant, sobre les relacions existents entre l'agricultura mallorquina a partir dels inicis del segle XVI i l'activitat tèxtil. Des de principis del cinc-cents es produí un canvi agrari consistent en un augment de la superfície dedicada a cereals (Juan, 1987: 134), producte poc adequat a les característiques de l'illa. Es conjugava, així, un quasi monocultiu cerealícola —excepte pel que fa a la muntanya— amb unes collites insuficients d'aquests productes. Tot plegat, juntament amb l'augment demogràfic que experimentà la part forana ja durant la primera meitat del segle XVI (Juan, 1991: 241), oferia una gran quantitat de mà d'obra aprofitable per a un sector tèxtil basat en una organització laboral molt descentralitzada. A més, el dèficit alimentari existent obligava, de fet, a orientar l'economia del Regne cap a la producció i l'exportació de mercaderies que es poguessin vendre en els mercats en què es compraven els cereals que es necessitaven a Mallorca. Precisament quan, a partir de la segona meitat del segle XVII, millori la situació agrària, la manufactura de la llana patirà el seu declivi.

El descens de la producció durant la segona meitat del sis-cents és un dels aspectes que apareix de forma més clara quan intentem reconstruir l'evolució de la producció a partir del dret de la bolla del redreç i de l'impost amb el qual el gremi de teixidors de llana de Ciutat gravava la producció rural i urbana que es destinava a la venda

interior o a l'exportació (vegeu el gràfic).² Aquestes fonts ens permeten observar la tendència de la producció per als períodes 1530-1555 i 1609-1687. El primer d'aquests períodes es caracteritza per una producció acceptable, superior per exemple a la de la segona meitat del segle XVII.³ Aquesta informació es complementa amb les notícies provinents dels notaris de l'època, les quals assenyalen que l'exportació de teixits mallorquins cap al sud d'Itàlia no es redueix al segle XV i que durant el cinc-cents es mantingué aquest flux comercial, si bé amb creixents dificultats. De tota manera, malgrat que fins al 1555 es mantenen nivells no despreciables, la tendència és descendent, primer de forma suau i a partir del 1537 de forma més clara. Durant la primera meitat del segle XVII, quan la situació agrària i cerealícola en concret és molt difícil, s'observen els més importants índexs d'activitat tèxtil. Aquest període àlgid degué durar fins al 1632, amb un zenit entre el 1616 i el 1627. Després del 1632 es degué produir un descens de la producció, suau fins a la dècada dels quaranta, molt evident des del 1645 i alarmant a partir del 1649. La pesta del 1650 sols hauria provocat que la tendència regressiva fos més clara. La segona meitat del XVII suposà la continuació d'aquesta tendència, especialment des del 1663. De fet, el sector no tornaria mai als nivells de producció d'èpoques anteriors. Les causes d'aquest declivi són:

1r) Creixent competència en els mercats tradicionals, especialment Sardenya.
2n) Creixent competència en el mercat interior tant per la gran quantitat de robes importades, especialment les fabricades amb fibres vegetals, com pel dinamisme dels teixidors mallorquins de lli, els quals fabricaven teixits a partir també de fibres vegetals —inclos el cotó—, que mesclaven amb la llana.

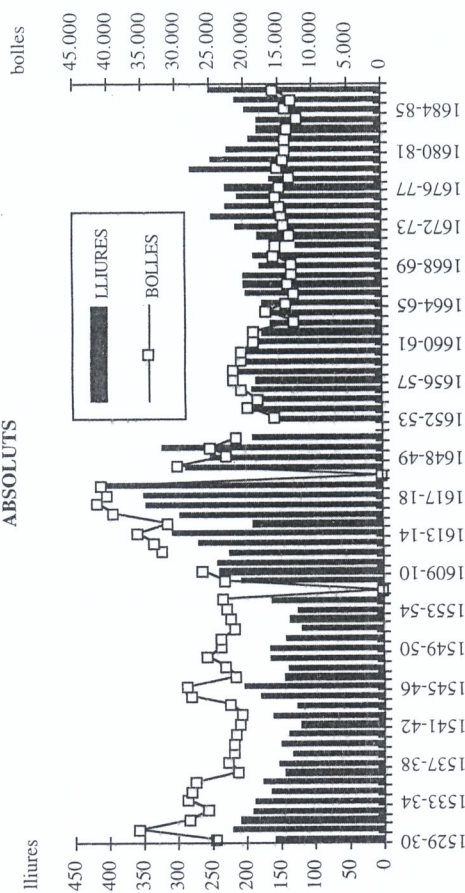
3r) Els canvis agraris de la segona meitat del XVII, la millora de la producció cerealícola (Juan, 1978: 87 i seg.), l'augment en la producció de llegums (Juan, 1978: 96-97) i la major dedicació vitícola (Bibiloni, 1995: 83) degueren afectar la manufactura de la llana, que havia consolidat les seves característiques definidores a principis del segle XVI, quan la situació agrària era menys diversificada, existia mà d'obra abundant i barata i, d'altra banda, era indispensable produir béns susceptibles de ser venuts en les zones on el Regne es proveïa d'aliments bàsics. A més, cal no oblidar que aquesta expansió agrària, juntament amb altres factors, suposaria un augment en la capacitat de consum tèxtil d'una part de la població mallorquina que fins aleshores s'hauria nodrit de la indústria local, però que ara podia accedir a teixits estrangers, els quals aconseguien ser de cada vegada més barats i, per tant, més assequibles a capes socials no necessàriament riques.

¹ Es tracta d'una circumstància que permet, i fins i tot requereix, una important activitat manufacturera al camp (Kellebenz, 1981: 875).

² El dret de la bolia del redreç gravava tots els teixits de llana de fabricació mallorquina que es destinessin a la venda al mercat interior o en mercats exteriors.

³ La font assenyalava el nombre de bolles de plom que s'empraven cada exercici per marcar els draps que es fabricaven. Considerant que la immensa majoria de les manufactures es marcaven amb tres bolles, es pot dur a terme una aproximació a l'evolució de la producció.

EVOLUCIÓ DE LA RECAPTACIÓ I NOMBRE DE BOLLES
UTILITZADES PER MARCAR ELS DRAPS (1530-1687). TERMES
ABSOLUTS

BIBLIOGRAFIA

- BIBILONI, Andreu (1995): *El comerç exterior de Mallorca. Homes, mercats i pro-
ductes d'intercanvi (1650-1720)*, Palma.
- DEYÀ, Miguel José (1991): "La implantació de la *Bolla del redreç*: un aspecte del
enfrentament entre mercaderes y artesanos en la Mallorca del siglo XV", a l'obra
col·lectiva *Homenatge a Antoni Mut Calafell, arxiver*, Palma, pàg. 63-78.
- KELLEBENZ, Hermann (1981): "La industria en la Europa Moderna", a: NADAL, J.
(coord.): *La industrialización europea: modelos y tipos*, Barcelona, pàg. 11-81.
- JUAN, José (1978): "La evolución de la producción agrícola en Mallorca durante la
Edad Moderna. Fuentes y problemas de su estudio", *Moneda y Crédito*, 144, pàg. 67-99.
- (1987): "Aproximación a la coyuntura agraria mallorquina en el siglo XVI", *Studia
Historica. Historia Moderna*, 5, pàg. 127-139.
- (1991): "La evolución demográfica en Mallorca bajo los Austrias", a: NADAL, J.
(coord.): *La evolución demográfica bajo los Austrias*, Alacant.

SOCIETAT RURAL I DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC A MALLORCA. FEUDALISME, LATIFUNDI I PAGESIA, 1500-1800

Gabriel Jover i Avellà

Universitat de Barcelona, 1997

Aquesta tesi té dos objectius fonamentals: en primer lloc, estudiar els orígens del latifundi tradicional illenc i, en segon lloc, explorar la lògica econòmica d'aquesta modalitat d'explotació del treball. A la primera part, establim que cal cercar els orígens del latifundi feudal mallorquí en diverses direccions. (1) D'una banda, en el fracàs de les temptatives de la petita noblesa per imposar una solució senyorial a la crisi de la renda feudal dels segles XIV i XV. (2) D'una altra, en l'augment de la fiscalitat pública i l'expansió comercial i política de la monarquia, que permeté a aquests grups augmentar els ingressos. (3) També en el progressiu deteriorament de l'economia pagesa atès l'augment de la fiscalitat, que en una etapa depressiva augmentà les dificultats de la societat pagesa. (4) Finalment, en la derrota de la pagesia en les guerres civils del 1451 i del 1521. La fallida política i econòmica de la pagesia permeté a la noblesa apoderar-se del domini útil de la terra.

A finals del segle XVI la vella classe senyorial s'havia escindit en dos grups socials diferents, atenent l'estructura patrimonial i la composició dels seus ingressos. Els grans magnats —el monarca, el Capítol Catedralici i el bisbe de Mallorca, els bisbes de Barcelona i Girona i diversos convents i institucions religioses de l'illa i de Catalunya— posseïen grans dominis senyorials i rebien fonamentalment renda feudal: delmes, tasques, lluïmes, etc. Aquests grans senyors feudals havien cedit en emfiteusi pràcticament tot el domini útil dels seus dominis al llarg dels segles XIII i XIV i, per tant, no tenien reserves territorials d'importància. Això suposava que no podien dirigir l'expansió agrària. Per augmentar la renda, només podien practicar una variant de l'estratègia poblacionista —en el sentit en què la formularen Marc Bloc i Alfons Barceló. Aquesta consistia a reduir la taxa de sotstracció per permetre una creixent parcel·lació de la terra i una major intensificació de la feina, i així incrementar el producte i el volum de la renda.

Per davall d'aquest corsé feudal, la noblesa terratinent havia consolidat el domini útil sobre gran part del territori de l'illa. Aquests latifundis s'organitzaren en grans explotacions compactes que es llogaven periòdicament. La renda de la terra constituïa des de finals del segle XVI el principal ingrés de la noblesa illenca, que significava prop del 80-90 per cent dels ingressos totals. Aquestes rendes i patrimonis nobiliaris constituïen, a més, una part del fons d'amortització social sobre el qual s'establí part de l'enxamament institucional que assegurava la reproducció socioeconòmica de les famílies nobiliàries i del conjunt de l'ordre social.

L'estratègia econòmica de la noblesa terratinent tenia com a objectiu maximitzar la renda de la terra de les seves explotacions. En comparació amb els magnats feudals, podríem definir l'estratègia dels terratinents, seguint altre cop Alfons Barceló, com una estratègia rendibilista, que es fonamentava en l'estratègia poblacionista que seguien els senyors feudals. L'objectiu de la noblesa terratinent no era rendibilitzar el producte

obtingut a les parcel·les pageses, sinó explotar al màxim la desocupació creixent que en provocava la fragmentació. No eren rendes exteriors al latifundi el que cercaven els terratinents, sinó reduir al màxim els costos de producció, fonamentalment comprimir la remuneració del treball.

Per a això, els terratinents desplegaron una política econòmica que es desenvolupava en dos fronts. En primer lloc, els terratinents practicaren una restrictiva oferta de terres que obligava la pagesia a fragmentar les tinences i parcel·lar gran part dels comunals. L'augment de la població des de mitjan segle XVII fins al vuit-cents contribuï a augmentar el nombre de pagesos sense terra o amb una explotació insuficient per assegurar la reproducció familiar. D'altra banda, a través de les institucions públiques imposaren una política de contenció dels salaris i especialment dels sous agrícoles. La combinació d'aquestes actuacions contribuï, durant el segle XVIII, a augmentar el marge de guany dels terratinents.

Els latifundis s'organitzaven en grans possessions a partir de les quals s'estructurava l'ordenació de l'espai, l'organització de la producció i l'explotació del treball. Aquestes possessions nobiliàries es formaren al llarg de les grans etapes de creixement agrari que tingueren lloc a l'illa des del 1500. Aquests grans predis s'havien format com a grans explotacions pecuàries al llarg de la segona meitat del segle XV i la primera del XVI. Al llarg del cinc-cents i del sis-cents es transformaren progressivament en grans explotacions cerealistes i oliveres. Els grans latifundis del pla i les terres sud-orientals de l'illa accentuaren l'especialització cerealista extensiva. Els latifundis que ocupaven els pujols i les serres de Llevant i Tramuntana desenvoluparen una creixent especialització oliverera extensiva. La intensitat de la feina en aquestes explotacions era molt baixa i es concentrava fonamentalment en els mesos de collita i transformació de l'oli-va. Les hisendes periurbanes, situades a la zona més urbanitzada i densament poblada de l'illa, el cinturó de terres i nuclis rurals que envoltaven la ciutat de Palma, experimentaren processos complexos de diversificació i intensificació de la producció.

L'anàlisi dels contractes i inventaris i de les sèries de producció de gra, oli, vi i ametlles d'algunes explotacions i del conjunt de l'illa suggereixen que, després dels canvis introduïts durant el darrer terç del segle XVII i la primera meitat del XVIII, la producció latifundista s'estancà. Per què es va produir aquest estancament productiu?

Al llarg de la tesi he intentat argumentar dos tipus de raons. D'una banda, l'expansió dels cultius cerealistes i la disminució de les reserves de terra, abans destinades a pastures, retallaren el potencial pecuari del conjunt del latifundi. Els signes de degradació ecològica, a les planes del centre i l'est de l'illa, eren fins i tot visibles per als contemporanis. La falta d'adobament i la desforestació expliquen en part el deteriorament de la capacitat productiva de les possessions cerealistes d'aquestes zones. I també la falta d'inversió en aquestes explotacions ens ajuda a entendre aquest estancament o retrocés de la producció cerealista. Això no obstant, les inversions dels terratinents en les possessions periurbanes i oliveres —augment de la superfície cultivada, processos d'intensificació i diversificació de la producció, major adobament, etc.— demostren que, malgrat les severes limitacions tècniques i ecològiques a què estava sotmès el creixement agrari en aquestes grans explotacions, a mitjan segle XVIII la producció era lluny d'haver arribat al límit productiu.

EL TRACTAT DE NIMEGA I LA CRISI DEL CORSARISME MALLORQUÍ, 1678-1684

Gonzal López Nadal
Leeds University, 1995

Les guerres que les corones francesa i espanyola sostingueren al llarg de la segona meitat del segle XVII estimularen de bon tros les activitats corsàries. Entre els mariners que tragueren major benefici d'aquesta conjuntura cal situar els mallorquins, els quals, juntament amb els barbarescs, esdevingueren el principal enemic dels mercants francesos en la seva navegació per la Mediterrània. Nogensmenys, una sèrie d'esdeveniments suposarien el deteniment en les escomeses dels corsaris il·lencs. El 19 d'agost de 1678, el tractat de pau signat a la ciutat de Nimega posava fi a la denominada Guerra d'Holanda. Els depredadors mallorquins, inevitablement, ignoraren la nova situació i, durant els mesos següents, prosseguiren capturant vaixells que pertanyien als antics enemics francesos. Aquestes aprehensions foren sentenciades com a lícitament fetes al Tribunal de la Capitania General de Mallorca i, en conseqüència, els botins restaren repartits entre els armadors i els tripulants del navili corsari que els havia capturats. Com era de preveure, els francesos interpretaren que aitals aprehensions eren del tot il·legals, car s'havien fet en temps de pau. Des del mes de maig del 1679, aquells realitzaren esforços per recuperar llurs embarcacions. Per aconseguir-ho, empraren diverses estratègies, fent servir doblement la diplomàcia i la força física com a principals mitjans d'actuació. Els mallorquins, per la seva part, tractaren debades de justificar les seves intervencions. El Rei Catòlic, força pressionat pel seu homòleg gal —*Sa Majesté Très Chrétienne*—, es va veure obligat a expedir ordres als seus representants a Mallorca per tal que fossin restituïdes les embarcacions als seus propietaris francesos o que, en el cas que això no fos possible per haver estat venudes, els fossin lliurades les corresponents compensacions en doblers per la vàlua d'aqueixes preses.

El present treball pretén abordar detalladament el problema suscitat, una situació que envolta de manera directa la dinàmica del fenomen corsari i els límits, tangibles, de la seva operativitat. De fet, i sense cap dubte, alguns factors de tipus polític intervingueren com a element catalitzador en la resolució del conflicte, sempre a favor de les reclamacions dels francesos. El gran pes, polític i militar, del rei Lluís XIV es palesa gairebé des del primer moment. Els mallorquins, per consegüent, patiren clarament les pressions dels demanants; no, emperò, únicament per part dels francesos, sinó igualment les que s'emmanaren des de la mateixa cort del seu rei i, fins i tot, les que feren alguns dels seus dirigents, molt especialment el procurador reial. La resistència dels armadors a entregar els bastiments capturats els ocasionà greus situacions, com ara haver de contemplar en diversos moments la presència, amenaçadora, dels estols francesos que pretenien envair l'illa i rescatar les seves embarcacions. Malgrat aconseguir les felicitacions i els agraïments reials per evitar el desembarcament, el Rei Catòlic seguí ordenant al seu representant a l'illa que cedís davant les pretensions dels francesos. La impossibilitat de rebutjar les ordres reials i l'obligada obediència a les disposicions de la cort acabaren

Per què els terratinents, malgrat que coneixien els mitjans per augmentar la riquesa agrària, renunciaren a emprar plenament els factors productius de què disposaven —terra i feina— per continuar augmentant el producte agrari? Si els terratinents haguessin invertit més capital i més feina —tal com exigien els tractadistes de la segona meitat del segle XVIII—, haurien obtingut un producte per superfície cultivada major. El problema era que els costos augmentaven més ràpidament que el producte brut obtingut i, per tant, el marge de guany que obtenia el terratinent, a partir d'un determinat nivell —quan els salaris igualessin el producte marginal—, era nul i, per tant, no tenia gens de sentit continuar incrementant el compte de salaris. Per això, els terratinents no es comportaren com a agents econòmics convencionals, ja que l'objectiu era guanyar més i no produir més.

A més de les polítiques macroeconòmiques de contenció dels salaris que aplicaren els terratinents per combatre el creixement dels costos salarials, que exigien els processos d'intensificació i diversificació productiva, introduïren canvis importants en l'organització i divisió del treball de les grans explotacions. Des de finals del segle XVII es produí una progressiva incorporació del treball femení, en substitució del masculí, en les tasques de manteniment de la fertilitat del sòl i també en la collita de l'oliva, la verema i la sega. La baixa retribució del treball femení, entre un terç i la meitat del masculí, permeté contenir el compte dels salaris alhora que augmentava la intensitat del treball.

Malgrat la importància territorial del latifundi, l'agricultura pagesa es va obrir pas a les clarianes que quedaven entre les grans hisendes. Aquestes illes d'agricultura pagesa ocupaven, generalment, el perímetre agrari que envoltava els nuclis urbans rurals, i s'hi practicava un cultiu intensiu i diversificat.

L'expansió d'aquesta agricultura pagesa va ser possible perquè durant la segona meitat del segle XVII s'establiren terres dels latifundis i la major part dels comunals de l'illa, i els magnats feudals rebaixaren la taxa de sostracció. La major part del creixement agrari tingué lloc a partir d'una intensificació de la feina, sobre un parcel·lari de cada vegada més fragmentat. L'existència d'aquests espais agraris pagesos demostra que aquesta via de desenvolupament alternativa a l'economia latifundista sempre va estar oberta. Potser l'exemple millor estudiat, i el més important, va ser el de la viticultura pagesa. Però, malgrat l'important creixement d'aquest sector, la viticultura en el conjunt de l'illa, a principis del segle XIX, no suposava més del 8 per cent del producte brut ni més del 7 per cent de la superfície cultivada. Aquesta escassa escala productiva probablement no fou suficient per aconseguir prou densitat d'intercanvis mercantils com per assegurar l'emancipació de les tinences pageses del cultiu cerealista. El fracàs del sector vitivinícola que es manifesta en la incapacitat d'expandir-se més enllà de determinats enclavaments locals suposava la fallida d'un model de creixement que tenia uns efectes redistributius molt més amplis que els derivats del sector latifundista.

L'expansió d'aquesta agricultura pagesa estava encotillada per l'oferta de terres de la noblesa. La restrictiva oferta de terres limitava l'expansió territorial de la tinença pagesa i dels cultius que en permetien el creixement durant el set-cents, especialment de la viticultura. Per això, els límits de la viticultura eren també uns límits socials que imposava la noblesa terratinent amb la seva restrictiva oferta de terres.

NOBLESA I DESVINCULACIÓ A MALLORCA ALS SEGLES XVIII I XIX: LES REPERCUSSIONS DE LA LEGISLACIÓ DESVINCULADORA SOBRE ELS PATRIMONIS NOBILIARIS

Antònia Morey Tous
Universitat de les Illes Balears, 1997

En aquesta tesi insistim en la importància del fideïcomís per entendre la vivència en el temps dels patrimonis nobiliaris mallorquins. Analitzam les característiques pròpies d'aquesta institució, la seva finalitat, les principals diferències amb el *mayorazgo* castellà, alguns dels seus inconvenients, etc., i posam de manifest que, tot i que en teoria no suposava una prohibició d'alienar tan estricta com altres formes de vinculació, arribà a convertir-se també en un greu entrebanc per al nou règim de propietat defensat pels liberals. D'una banda, perquè les possibilitats d'alienar que en principi contemplava resultaven insuficients per satisfer la gran demanda de terra existent a l'illa i, de l'altra, per la manca de liquiditat que generalment ocasionava entre la noblesa.

Ens detenim també en l'anàlisi de la cronologia desvinculadora i observam que el procés fou llarg, en part pels avanços i retrocessos que experimentà la ideologia liberal. Si bé és veritat que la primera mesura desvinculadora es promulgà durant el Trienni Liberal, concretament l'11 d'octubre de 1820, la llei definitiva d'abolició de vincles no es publicà, de fet, fins al 19 d'agost de 1841. Observam que l'objectiu d'aquestes lleis era doble: primerament, fomentar la lliure circulació en el mercat dels béns abans vinculats i, en segon lloc, aconseguir que els titulars d'antics patrimonis vinculats —tant els que la mateixa llei denominava "actuals possessors" com els "immediats successors" — poguessin transmetre lliurement les seves meitats corresponents. Aquest fet explica, precisament, que el nostre estudi contempli els dos sectors esmentats: el mercat i l'herència.

L'evolució del mercat de la propietat nobiliària s'estudia, a partir dels registres d'hipoteques, al llarg de quasi un segle, concretament entre 1768 i 1862, amb l'objectiu de valorar adequadament la incidència de les distintes mesures desvinculadores i distingir les característiques principals de les distintes etapes. Per dur a terme la nostra anàlisi, hem reagrupat aquestes etapes de la següent manera: la desvinculació amb llicència prèvia (1768-1820), el Trienni Constitucional (1820-23), la restauració del règim vincular (1824-1833/41) i la culminació del procés desvinculador (1841-1862). Aquesta forma de procedir ens ha permès constatar que no fou efectivament fins després d'haver-se publicat l'esmentada llei de 1841 que s'activà el mercat de la propietat nobiliària. I la prova més evident és, tal vegada, la relació amb l'extensió total traspasada: en un espai de temps relativament curt (una vintena d'anys) es traspasa prop del 73 per cent de l'extensió total segregada al llarg de quasi un segle per la noblesa terratinent.

Tanmateix, el que a nosaltres ens ha interessat més directament ha estat descobrir els principals subjectes de les transaccions, mostrar el grau de participació de les distintes famílies, analitzar les possibles causes dels traspassos i avaluar, en definitiva, els diferents tipus de repercussions de l'abolició dels vincles i els fideïcomisos sobre els

amb la restitució de la pràctica totalitat dels navilis que havien capturat els corsaris. Aquesta determinació implicà una greu ferida a la infraestructura de l'organització corsària illenca i la conduí a un dels estancaments més pregonos que coneixeria durant els temps que aquesta activitat —marítima, violenta i institucional— restà vigent.

Aquest estudi és el segon que fa l'autor entorn del corsarisme mallorquí. El primer —igualment presentat com a tesi doctoral, l'any 1984, a la Universitat Autònoma de Barcelona— consistí en una anàlisi sobre el seu paper distorsionador en la pràctica, regulat, del comerç marítim en la Mediterrània, fent especial incidència sobre la seva repercussió dins les rutes establertes pels mercants francesos. En aquesta segona ocasió, la disponibilitat d'un abundant cos documental —fonamentalment de caire polític i econòmic— gairebé no treballat en la confecció del treball precedent, ha permès afrontar l'estudi, concret, d'una situació força significativa en l'evolució d'aquest negoci marítim. D'aquesta manera, l'estudi ofert potser representa un cas clar de la microhistòria des del moment en què s'analitza un succés prou específic, tot i que força representatiu del context general —la Mediterrània— en què es desenvolupa. En aquest sentit, creiem que la minuciosa petita-història, estesaent esbrinada, pot servir per conèixer la complexitat que caracteritza el fenomen del cors, especialment des del moment en què el seu funcionament s'ha d'explicar des de la perspectiva d'una verdadera empresa. El dur càstig infligit als armadors mallorquins, com a conseqüència de la supeditació de la política espanyola als desitjos del Rei Sol, convida a reflexionar entorn de la fragilitat del fenomen corsari, un element tan rendible i tan convenient com, conjunturalment (i a la inversa), tan molest i, per això, tan evitable.

Les principals transformacions que es produeixen en el negoci de l'assegurança a la segona meitat del segle XVII es donen en l'organització del mercat. L'existència de companyies asseguradores havia estat documentada en segles anteriors per a ciutats com Venècia, Ancona i Barcelona. La seva existència, per tant, no és un fet nou. Però aquestes societats eren una forma excepcional d'intervenció en el mercat. A la Mallorca de la segona meitat dels sis-cents apareixen gradualment societats asseguradores especialitzades en el negoci de l'assegurança que en un període de cinquanta anys assumiran la major part de la contractació fins a configurar-se en la darrera dècada del segle XVII en la tipologia d'intervenció que contracta per major valor. Les primeres companyies, denominades específicament caixes d'assegurances, daten de la dècada dels anys quaranta i cinquanta. L'associació de diversos individus per tal d'estipular assegurances fructíferes, sobretot, entre els conversos mallorquins. Els xuetes trobaran en la fórmula associativa el vehicle d'intervenció i control progressiu del mercat assegurador, un negoci especulatiu paral·lel i similar al del crèdit, que tradicionalment dominen i en el qual s'especialitzen.

La modalitat associativa, però, no serà exclusiva dels conversos. Nobles, mercaders i menestrals, que participaven individualment en l'activitat asseguradora, s'incorporaran, sigui de forma mimètica o pels avantatges organitzatius, a aquest procés. La conjuntura que propicia la proliferació de societats asseguradores i la seva incorporació en el mercat es produeix arran de la forta, massiva i intensa repressió de la Inquisició mallorquina als xuetes els anys 1678-1679 i més reduïda, però també més cruenta, els anys 1689-1691. L'espai deixat momentàniament pels conversos, en lloc de provocar un retorn a la participació individual, accelera la proliferació de caixes d'assegurances entre mercaders, menestrals, nobles i altres segments professionals. Per tant, la retirada puntual dels principals promotors de les caixes no interromp el fenomen del progressiu augment de la quota de mercat que assumiran les societats asseguradores.

El paper dominant que desenvoluparan les caixes d'assegurances tindrà efectes en la mateixa subscripció asseguradora. En els contractes públics es quantifica una disminució del nombre d'asseguradors per contracte a mesura que avança el segle i un augment de la quantitat arriscada per assegurador. Aquest fenomen deriva directament de l'entrada massiva de les caixes d'assegurances, que redueixen el nombre de participants en la pòlissa, puix que ofereixen una major capacitat de cobertura. A finals de segle unes quantes societats asseguradores cobriran el mateix valor que a principis dels anys cinquanta hauria necessitat de molts asseguradors individuals. La disminució del nombre d'asseguradors afavoreix, igualment, el cobrament de l'assegurança en cas de sinistre. No cal reclamar a tantes persones, sinó a poques entitats. En cas de judici, els individus amb qui pledejar és menor i això també propicia una major agilitat en la resolució del litigi.

patrimoni nobiliaris mallorquins:

- La segregació de terres marginals i el manteniment de la condició de grans terratinents per part dels propietaris.
- La venda de finques importants, amb el consegüent descens per part dels titulars de les llistes de màxims terratinents de l'illa.
- La desmembració de determinats patrimonis i la reinversió dels diners obtinguts a altres indrets de la Península.
- L'aniquilació d'alguns patrimonis i la pèrdua de poder i de categoria dels antics propietaris.

Al llarg de tot l'estudi reiteram, malgrat tot, que la noblesa mallorquina no segregava les seves propietats tenint en compte només la legislació desvinculadora, sinó que es guiava sobretot per criteris de rendibilitat econòmica: per l'evolució de la renda de cada finca en particular, per les oscil·lacions dels preus, pel cost de la mà d'obra jornalera, per la pressió demogràfica, etc. I, de fet, amb l'objectiu de demostrar-ho hem relacionat també els traspassos comptabilitzats entre 1768 i 1862 amb alguns indicadors de caire econòmic: el moviment del preu dels cereals i l'oli i l'evolució de la renda de la terra. L'anàlisi d'aquestes variables ha enriquit notablement els primers resultats obtinguts i ha demostrat que la nova legislació propicià, si més no, que des de mitjan vuit-cents els titulars d'antics patrimonis vinculats fossin més sensibles als canvis econòmics.

Amb la intenció de valorar la incidència del nou ordre jurídic sobre les transmissions hereditàries hem mostrat primer, a través d'un exemple concret, les pràctiques successòries utilitzades per la noblesa mallorquina abans de la supressió dels vincles. Hem incidit en la importància d'unes pràctiques concretes, herència indivisa i sistema d'hereu únic, per entendre la pervivència en el temps dels patrimonis nobiliaris i l'hegemonia de la noblesa com a grup terratinent. Tot seguit hem analitzat les principals novetats introduïdes en matèria hereditària per la nova legislació: la divisió en dues meitats dels antics patrimonis vinculats i la lliure circulació dels béns desvinculats. Però hem constatat, així i tot, que els membres de la noblesa mallorquina no s'acolliren en principi a les noves normatives i que una generació després de l'abolició definitiva dels vincles i els fideïcomisos pràcticament la totalitat dels patrimonis nobiliaris mallorquins continuava encara en mans d'un hereu únic o principal.

És innegable, en qualsevol cas, que a llarg termini la tan esmentada llei del 19 d'agost de 1841 havia de tenir molta transcendència sobre els antics patrimonis vinculats. De la mà de la reforma agrària liberal, la terra havia esdevingut finalment un objecte de mercadeig i els seus titulars havien perdut, en conseqüència, vells privilegis. Progressivament no els havia quedat més remei que començar a alienar algunes terres, bé per pagar antics creditors, bé per satisfer els drets legítims dels seus germans. Malgrat tot, el procés fou lent i l'estat actual de la recerca ens obliga, un cop més, a endarrerir la desfeta dels patrimonis nobiliaris mallorquins fins a la darrera del segle passat o al principi de l'actual. Futures investigacions hauran d'aclarir, així i tot, si és realment certa la hipòtesi que aquí plantejarem. És a dir, si els grans canvis es produeixen certament al final del vuit-cents en funció de la mala conjuntura econòmica i gràcies a les normatives legals aprovades a l'època que hem estudiat.

La consolidació de les societats asseguradores és el resultat dels avantatges que aquesta organització pot aportar a l'assegurat. A part de la major cobertura, l'organització interna de les mateixes societats proporciona confiança a l'assegurat, que en moltes ocasions elimina fins i tot el paper mitjançant del notari i estipula directament l'assegurança en una o diverses entitats a través de pòlisses privades.

L'organització estatutària de les societats asseguradores es basa en la societat col·lectiva tradicional, sense pràcticament innovacions. Això sí, no són societats generals de comerç, sinó creades específicament per contractar assegurances. Tenen com a particularitat no indicar la duració de l'activitat, que queda a criteri dels socis, i no dipositen, generalment, capital social. Segons el nombre de socis i el límit de capital arriscat en cada assegurança, poden distingir-se dues tipologies: les caixes i els caixons. L'especialització dels xuetes en el negoci de l'assegurança a través de la modalitat associativa, amb les seves particularitats organitzatives, propicià la creació d'una xarxa de societats asseguradores integrades exclusivament per aquest grup, que controlaren gran part del negoci en les dècades dels anys seixanta i setanta. Les caixes més grans estaven formades per més de trenta persones, que a la vegada constituïen societats més petites, els caixons, de fins a set o vuit membres. Les caixes majors d'aquest "arbre assegurador" assumien una major complicació en la gestió, amb un gran nombre de càrrecs d'execució anual i la inversió dels premis en altres negocis de crèdit. Mitjançant aquest mecanisme els conversos aconseguiren una important concentració de l'activitat asseguradora. En un sistema similar a la integració vertical, les empreses més grans disposen del control de les societats subsidiàries mitjançant els socis comuns, fet que possibilitava una mateixa estratègia i interès. A la vegada, les societats interrelacionades permeten reduir els costos de transacció, internalitzant-los a través de la gestió. En la major part de les assegurances s'elimina el cost de l'intermediari, notari o corredor, i es contacta directament amb l'assegurat. Són, en aquest cas, les caixes majors les encarregades de distribuir l'assegurança entre membres de la xarxa. A més, acaparen la major part de les assegurances del seu grup, ja que els socis tenen l'obligació d'assegurar-se en la seva entitat i, per tant, aconseguixen la major part dels contractes de la seva comunitat. Igualment redueixen despeses actuant conjuntament en la defensa dels litigis, la recuperació de restes de naufragi en els casos d'abandonament i comparteixen els fluxos constants d'informació.

En les societats formades per altres grups, l'administració era més simple (precursor i caixer). A diferència de les societats asseguradores dels conversos, els altres grups socioprofessionals esmercen el capital acumulat de les primes en el canvi marítim. Aquest negoci es convertirà en complementari en la major part de les societats formades per cristians vells a diferència dels xuetes, que invertiran en el préstec usurari. Les implicacions religioses també es detecten en un altre comportament en les societats d'ambdues comunitats. Els conversos destinen una part dels seus guanys a almoines per als pobres de la seva ètnia, mentre que els cristians es decanten per les misses i per aconseguir la protecció de Déu per al seu negoci. Al final, sembla que encara la salvaguarda del risc corre a càrrec de la divinitat.

Aquestes distincions es diluïran després de les persecucions inquisitorials de 1678-1679. Els conversos es reintegren en el negoci amb una nova estratègia: la formació de societats asseguradores amb altres grups. L'endogàmia familiar i econòmica havia constituït un element essencial a l'hora d'identificar i segrestar els seus béns. A partir d'aquests moments es mesclaran per tal de continuar les seves activitats econòmiques de forma més desaperebuda. Aquest fet té com a conseqüència una major simplicitat i unitat formització en l'administració i gestió de les companyies asseguradores.

La proliferació de les societats asseguradores és un pas més en el camí de la professionalització del negoci. Les operacions asseguradores, ara, estaran en mans dels prenedors i, malgrat que es dediquin a moltes altres activitats, assumiran un contacte directe i constant amb el mercat. De cada cop més seran persones qualificades i coneedores del negoci. Les persones amb capital disponible per especular no necessiten fer-ho directament sinó participant en una entitat en què hi ha algú que s'encarrega de les operacions.

Malgrat que les especificitats derivades d'ésser companyies especialitzades en el negoci assegurador, les caixes d'assegurances mallorquines no suposen cap element innovador respecte a organització i administració. L'aspecte rellevant recau en la seva proliferació i control del mercat, en constituir-se en la forma habitual d'assegurar.

Els guanys d'aquestes societats són molt irregulars. La seva manca de capital social inicial i la descapitalització constant derivada de la distribució usual dels beneficis fan que en qualsevol any d'augment dels sinistres, sobretot en moments de guerra, sigui necessari un desemborsament directe dels socis. Per aquest motiu, el mecanisme de control al qual presten major atenció els socis és la limitació del risc. La millor estratègia en aquestes societats és la distribució del risc en nombroses assegurances sobre valors diferents i amb una cobertura màxima en cada operació. L'index de sinistralitat interanual és molt dispar, encara que en la major part de societats i anys dona lloc a un modest benefici.

La major part de les societats asseguradores tenen molt poc temps de supervivència, llevat de les xuetes i per elements aliens als factors estrictament econòmics. Però aquesta particularitat no és única i exclusiva de les societats del segle XVII, sinó tret comú a les asseguradores fins ben entrat el segle XIX. La manca de capital, d'una quota de reserva i el repartiment de beneficis davant la reinversió i la capitalització són els principals problemes que provoquen el recurs de la liquidació en el moment en què s'acumulin alguns exercicis negatius.

Les societats asseguradores que perllongaran per major temps l'activitat seran aquelles que complementin les operacions asseguradores amb altres igualment rendibles però de menor risc. En aquest cas, es troben algunes de les societats asseguradores xuetes que inverteixen les primes de les assegurances en préstecs entre els seus propis socis. D'aquesta forma, els socis disposen de capital més barat i alhora es rendibilitza i capitalitza la societat (la caixa de 1652 arriba a acumular fins a 3200 lliures mallorquines durant el període d'activitat), que en qualsevol moment pot disposar del diner prestat. La fórmula adoptada per altres societats asseguradores és el canvi marítim, que proporciona beneficis més elevats, però que presenta elements de risc similars a l'assegurança.

Es pot afirmar que l'experiència mallorquina obeeix a les necessitats d'una major capacitat de cobertura del mercat. Els asseguradors individuals mallorquins difícilment poden arriscar majors capitals. Per tant, la tradicional organització a través de societats col·lectives permet articular i unir a petits negociants que estan disposats a arriscar-se a canvi d'aprofitar-se dels ingressos monetaris periòdics. El risc es fragmenta i distribueix entre els socis, que conjuntament poden afrontar cobertures majors. La fórmula d'organització és tradicional, però l'articulació del mercat amb societats no. Les companyies especialitzades desplacen els asseguradors individuals, que fins al moment constitueixen la forma habitual d'assegurar.

Cal plantejar la possibilitat que el fenomen del desenvolupament i la difusió de la societat asseguradora, col·lectiva i de responsabilitat il·limitada, en la segona meitat del segle XVII ha de manifestar-se de forma més o menys intensa a altres ports tant espanyols com del Mediterrani (els països nord-europeus inicien, pel seu compte, en aquesta etapa el procés d'innovació del sector de l'assegurança), i només la manca d'estudis específics sobre aquest negoci en la segona meitat del segle XVII i, fins i tot, del XVIII no ha revelat encara la proporció i les dades quantitatives de la representativitat d'aquestes societats en el mercat assegurador.

El model organitzatiu i associatiu descrit perdurà en el negoci assegurador mallorquí fins a finals del segle XVIII. En els darrers anys d'aquesta centúria s'intueixen algunes transformacions que s'intenten implantar sobre el model tradicional. La divisió de la participació social en accions o el nomenament d'un director són alguns dels nous elements que s'intenten introduir sobre l'estructura anterior, sense aportar la innovació de la responsabilitat il·limitada i sense que les accions equivalguin a un capital nominal líquid. Característiques que formen part de la noves companyies per accions que es van introduint en el sector. Amb aquestes arribarà l'assegurança científica, la diversificació en les diferents branques de l'assegurança, les quotes de reserva i altres elements que conduiran l'assegurança a un sector especialitzat.